

**Region mazowiecki regionalny
na tle Polski Wschodniej
– sytuacja społeczno-gospodarcza
oraz powiązania funkcjonalno-przestrzenne**

**Region mazowiecki regionalny
na tle Polski Wschodniej
– sytuacja społeczno-gospodarcza
oraz powiązania funkcjonalno-przestrzenne**

seria **MAZOWSZE. Analizy i Studia nr 2 (59) 2021**
ISSN 1896-6322

Redaktor naczelny:
dr Elżbieta Kozubek
Dyrektor Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego w Warszawie

**Region mazowiecki regionalny na tle Polski Wschodniej – sytuacja społeczno-gospodarcza
oraz powiązania funkcjonalno-przestrzenne**

Opracowano w Oddziałach Terenowych MBPR
w: Ciechanowie, Ostrołęce, Płocku, Radomiu i Siedlcach

Korekta redakcyjna:
Barbara Jaworska-Księżak

Wydawca/Adres redakcji:
Redakcja MAZOWSZE. Analizy i Studia
Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
ul. Nowy Zjazd 1, 00-301 Warszawa
tel. 22 518 49 33, fax 22 518 49 49
e-mail: redakcja@mbpr.pl; www.mbpr.pl

Redakcja techniczna, skład, łamanie i druk:
Zespół Wydawniczy Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego w Warszawie

Nakład:
100 egz.

Warszawa 2021

Spis treści

Wstęp.....	7
1. Sytuacja społeczno-gospodarcza.....	8
1.1. Sytuacja makroekonomiczna.....	8
1.2. Sytuacja demograficzna.....	9
1.3. Rynek pracy.....	10
1.4. Przedsiębiorczość.....	11
1.5. Jakość życia i infrastruktura społeczna.....	12
2. Powiązania funkcjonalno-przestrzenne.....	16
2.1. Powiązania środowiskowe.....	16
2.2. Powiązania historyczno-kulturowe i turystyczne.....	18
2.3. Powiązania transportowe.....	20
2.4. Powiązania energetyczne.....	24
3. Podsumowanie.....	26
Materiały źródłowe.....	29
Słownik pojęć i skrótów.....	30
Spis rycin.....	31
Spis załączników.....	31
Załącznik 1.....	32
Załącznik 2.....	34

Wstęp

Podstawowym celem polityki spójności Unii Europejskiej jest zmniejszanie różnic w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego krajów i regionów. Jednym z instrumentów tej polityki są kolejne edycje programu operacyjnego, skierowanego do regionów Polski Wschodniej, należących do najsłabiej rozwiniętych regionów UE. Dotychczasowe programy, realizowane w perspektywach finansowych: 2007–2013 i 2014–2020, obejmowały 5 województw: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie i warmińsko-mazurskie.

Samorząd Województwa Mazowieckiego od wielu lat zabiegał o objęcie programem operacyjnym dla Polski Wschodniej także peryferyjnych części województwa, które stanowiło do końca 2017 r. jeden region statystyczny (NUTS 2) i było kwalifikowane do regionów lepiej rozwiniętych. Wskaźniki poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego, w szczególności PKB na mieszkańca, były zawyżane przez wysoko rozwiniętą Warszawę i sąsiadujące z nią powiaty, podczas gdy pozostała część województwa poziomem rozwoju odpowiadała Polsce Wschodniej. Po kilkuletnich staraniach władz samorządowych, **województwo mazowieckie od 1 stycznia 2018 r. zostało podzielone na dwa regiony statystyczne: mazowiecki regionalny i warszawski stołeczny¹, co stworzyło nowe uwarunkowania w ubieganiu się o objęcie regionu mazowieckiego regionalnego programem operacyjnym dla Polski Wschodniej na perspektywę finansową po roku 2020.**

Region mazowiecki regionalny charakteryzuje się poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego porównywalnym do poziomu województw Polski Wschodniej. Peryferyjne obszary województwa mazowieckiego od wielu lat wskazywane są w dokumentach strategicznych, planistycznych i programowych jako obszary problemowe, wymagające szczególnego wsparcia procesów rozwojowych, m.in. z powodu niskiego poziomu dostępu mieszkańców do dóbr i usług, niższej dostępności transportowej oraz wysokiego odsetka osób bezrobotnych. Wyznaczenie takich obszarów w najważniejszych dokumentach regionalnych, tj. w strategii rozwoju województwa oraz w planie zagospodarowania przestrzennego województwa, skutkowało różnymi formami wsparcia ich rozwoju. Jedną z najważniejszych były preferencje w dofinansowaniu projektów, realizowanych w tych

¹ Na podstawie Rozporządzenia Komisji (UE) 2016/2066 z dnia 21 listopada 2016 r. zmieniającego załączniki do rozporządzenia (WE) nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS).

obszarach, w ramach kolejnych edycji regionalnego programu operacyjnego. Jednak pomimo wieloletniej polityki rozwoju, prowadzonej przez Samorząd Województwa Mazowieckiego na rzecz poprawy sytuacji społeczno-gospodarczej peryferii województwa, obszary te nadal pozostają niedoinwestowane, dlatego wymagają dalszego wsparcia w celu nadrobienia zapóźnień i zdynamizowania rozwoju. Dużą szansą na rozwój regionu mazowieckiego regionalnego będzie objęcie go pomocą finansową, przeznaczoną dla Polski Wschodniej.

Za powiększeniem dotychczasowego obszaru wsparcia pod nazwą Polska Wschodnia o część województwa mazowieckiego przemawia również położenie geograficzne oraz powiązania funkcjonalno-przestrzenne. Mazowsze rozdziela przedmiotowy obszar na dwie części: północną (województwa: podlaskie i warmińsko-mazurskie) oraz południową (województwa: lubelskie, podkarpackie i świętokrzyskie), łączące się na odcinku o długości zaledwie ok. 4 km. Część podregionu siedleckiego – najbardziej wysuniętego na wschód, podobnie jak znaczna część podregionów Polski Wschodniej, zlokalizowana jest w strefie przygranicznej UE². Województwo mazowieckie ma ścisłe powiązania funkcjonalno-przestrzenne (w szczególności o charakterze infrastrukturalnym, środowiskowym oraz historyczno-kulturowym) z obszarem Polski Wschodniej.

Niniejsze opracowanie ma na celu uzasadnienie słuszności objęcia regionu mazowieckiego regionalnego programem operacyjnym dla Polski Wschodniej³, którego realizacja na większym obszarze o niskim poziomie rozwoju wpłynie na zmniejszenie dysproporcji rozwojowych wschodniej części kraju i zwiększenie spójności międzyregionalnej.

Zakres opracowania obejmuje analizy: sytuacji społeczno-gospodarczej oraz głównych powiązań funkcjonalno-przestrzennych w obszarze obejmującym region mazowiecki regionalny i województwa Polski Wschodniej (ryc. 1). Badania przeprowadzono na poziomie regionów i podregionów statystycznych (NUTS 2 i NUTS 3).

² Strefa przygraniczna Unii Europejskiej określona została na podstawie definicji zawartej w Rozporządzeniu (WE) nr 1931/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 2006 r. ustanawiającego przepisy dotyczące małego ruchu granicznego na zewnętrznych granicach lądowych państw członkowskich i zmieniające postanowienia Konwencji z Schengen.

³ Minister Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej w piśmie z dnia 17 listopada 2020 r. poinformował Marszałka Województwa Mazowieckiego o przychyleniu się do propozycji uwzględnienia regionu NUTS 2 – mazowieckiego regionalnego w Programie Polska Wschodnia Plus.

Ryc. 1. Obszar analiz na tle Polski

Źródło: opracowanie MBPR

1. Sytuacja społeczno-gospodarcza⁴

1.1. Sytuacja makroekonomiczna

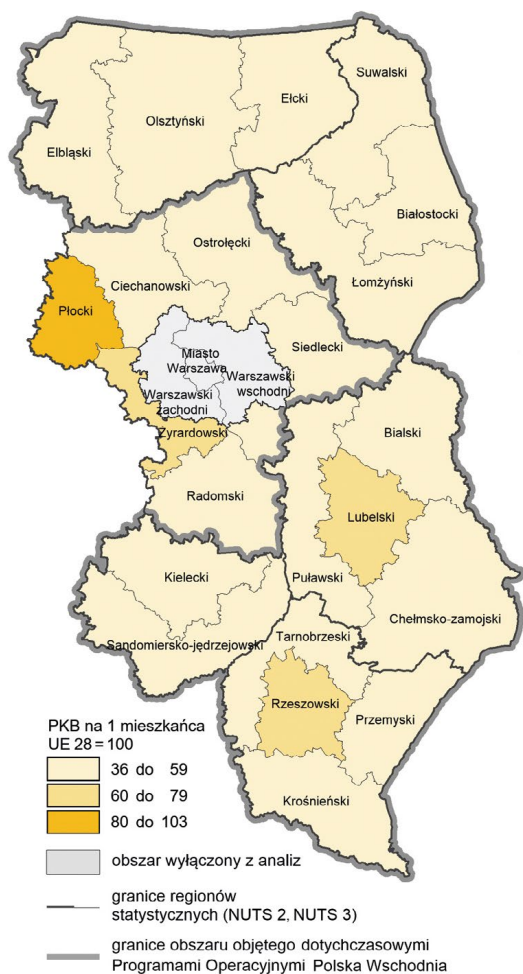
Analiza najbardziej syntetycznego miernika rozwoju gospodarczego, tj. **produktu krajowego brutto (PKB) w odniesieniu do średniej unijnej** (UE 28 = 100) wykazała, że obszar Polski Wschodniej i region mazowiecki regionalny charakteryzują się zbliżonym poziomem rozwoju. W obszarze analiz w 2017 r. wskaźnik utrzymywał się znacznie poniżej średniej unijnej, wahając się od 48% w regionach: lubelskim, warmińsko-mazurskim i podkarpackim do 59% w mazowieckim regionalnym. Większe zróżnicowanie wskaźnika obserwowane jest na poziomie podregionów. Najkorzystniej pod tym względem wypadają podregiony Polski Wschodniej: lubelski – 63%, rzeszowski – 60%, a także podregiony: płocki – 103% i żyrardowski – 60%. W pozostałych podregionach mazowieckich wartości wskaźnika były zdecydowanie niższe (48–53%). Warto podkreślić, że wszystkie podregiony zarówno regionu mazowieckiego regionalnego (poza płockim), jak i podregiony Polski Wschodniej plasują się na odległych pozycjach w stosunku

do pozostałych regionów Unii Europejskiej, co świadczy o niskim, podobnym stopniu rozwoju społeczno-gospodarczego obszaru analiz⁵ (ryc. 2). **PKB na 1 mieszkańca w odniesieniu do średniej krajowej** w regionie mazowieckim regionalnym w 2017 r. osiągnął wartość 44,2 tys. zł, co stanowiło 85,4% średniej krajowej. W regionach Polski Wschodniej wskaźnik ten kształtował się na zbliżonym, lecz nieco niższym, poziomie, osiągając wartości od 35,7 tys. zł w regionie lubelskim do 37,1 tys. zł w regionie podlaskim (odpowiednio 69% i 71,6% średniej krajowej). Wysokie wartości PKB na 1 mieszkańca odnotowano w podregionach Polski Wschodniej, w skład których wchodziły stolice regionów, zwłaszcza w lubelskim (91,8%), rzeszowskim (86,5%), białostockim (81,7%) oraz w podregionie żyrardowskim (86,8%) i płockim (149,9%).

Struktura gospodarki mierzona **wartością dodaną brutto (WDB)** w regionie mazowieckim regionalnym zbliżona jest do struktury regionów Polski Wschodniej. W obszarze analiz, podobnie jak w kraju w 2017 r. dominował sektor usługowy, wytwarzający od ok. 50% WDB w regionie mazowieckim

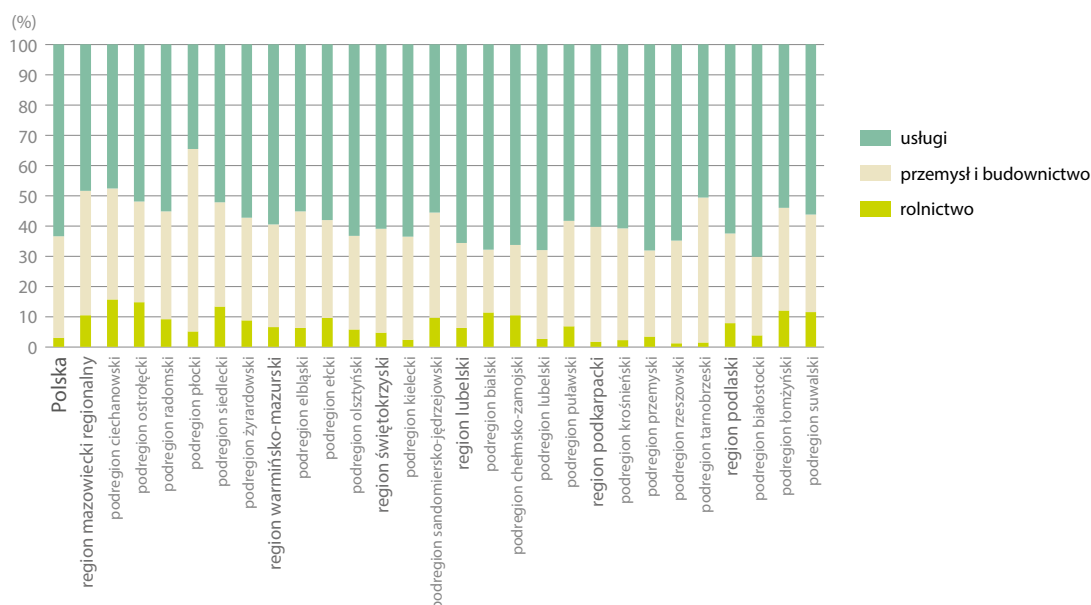
⁴ Analizę sytuacji społeczno-gospodarczej przeprowadzono na podstawie wskaźników statystycznych, których zbiorcze zestawienie w regionach i podregionach zawarto w Załączniku 1 i 2.

⁵ Pod względem PKB na 1 mieszkańca, na 1245 podregionów unijnych, analizowane podregiony uplasowały się na miejscach od 969 – podregion lubelski do 1215 – podregion przemyski; w zestawieniu nie uwzględniono 103 podregionów z Francji i Irlandii ze względu na brak danych.

Ryc. 2. Produkt Krajowy Brutto na 1 mieszkańca w relacji do średniej UE w 2017 r.

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie Eurostat

Ryc. 3. Wartość dodana brutto według grup sekcji PKD w 2017 r.

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie BDL

regionalnym do ponad 65% w regionie lubelskim. Najniższy udział sektora usługowego w tworzeniu WDB w regionie mazowieckim regionalnym, przy jednocześnie wysokim udziale sektora rolniczego (10,5%) wskazuje na niekorzystną strukturę gospodarczą regionu. Wysokie wartości sektora rolniczego w tworzeniu WDB w regionie mazowieckim regionalnym, jak i regionach: podlaskim (7,9%), warmińsko-mazurskim (6,6%) i lubelskim (6,4%), świadczą o znaczącej roli sektora w gospodarce tych regionów⁶. Najwyższym udziałem sektora rolniczego w WDB (ponad 10%) charakteryzowały się podregiony: ciechanowski, ostrołęcki, siedlecki, łomżyński, suwalski oraz białski i chełmsko-zamojski. Natomiast najmniejszy udział sektora usługowego w WDB odnotowano w podregionach: płockim (34,6%) i ciechanowskim (47,6%) (ryc. 3).

1.2. Sytuacja demograficzna

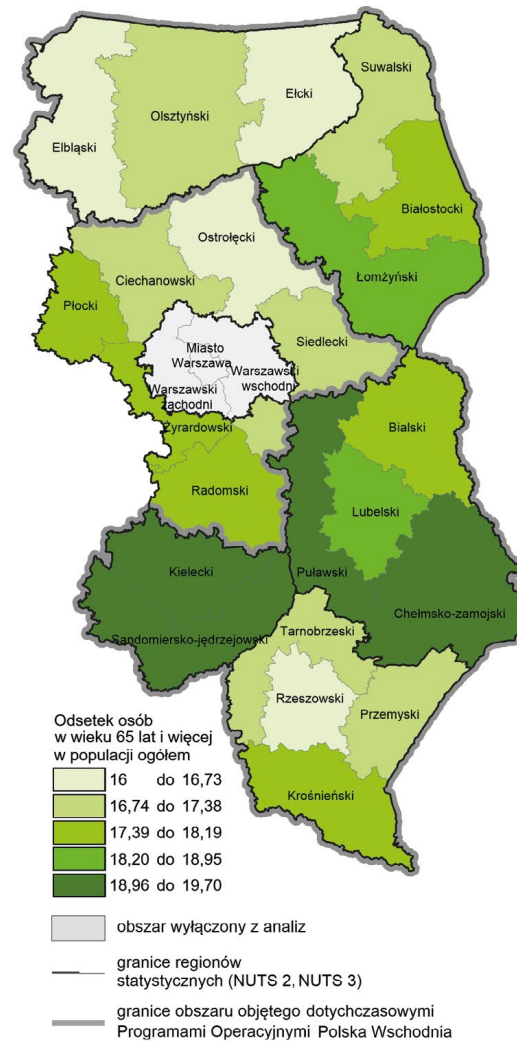
Gęstość zaludnienia w obszarze analiz w 2019 r. była niższa niż średnia w kraju (123 osoby na 1 km²). Najwyższą gęstością zaludnienia charakteryzuje się region podkarpacki – 119 osób na 1 km², a najniższą region podlaski i warmińsko-mazurski – odpowiednio 58 i 59 osób na km². Gęstość zaludnienia w regionie mazowieckim regionalnym wynosi 79 osób na km², a jego najgęściej zaludnionymi podregionami są radomski (106 osób), żyrardowski (102 osoby) oraz

⁶ Wartości wskaźnika w wymienionych regionach Polski Wschodniej ponad dwukrotnie, a w przypadku regionu mazowieckiego regionalnego trzykrotnie, przekraczają średnią krajową (3,1%).

płocki (98). Są to wartości zbliżone do podregionów Polski Wschodniej: przemyskiego (91) i białostockiego (100). Z kolei najmniej osób na km² przypada w podregionach: ostrołęckim (59), ciechanowskim (65) i siedleckim (69), co podobnie przedstawia się w podregionach: olsztyńskim, chełmsko-zamojskim, elbląskim i sandomiersko-jędrzejowskim (odpowiednio 59, 67, 70 i 71 osób na km²). Powyższa analiza wykazuje, że gęstość zaludnienia w Polsce Wschodniej i w regionie mazowieckim regionalnym jest zbliżona, tj. wyższą gęstością charakteryzują się podregiony skupiające miasta powyżej 100 tys. mieszkańców, natomiast na obszarach typowo wiejskich wskaźnik ten często nie przekracza 70 osób na km².

Wskaźnik obciążenia demograficznego (odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem) w latach 2014–2019 systematycznie wzrastał w obszarze objętym analizą, co świadczy o pogarszającej się strukturze wiekowej społeczeństwa tego obszaru. Region mazowiecki regionalny w 2019 r. cechował się dość wysokim udziałem osób starszych (17,3), porównywalnym do regionu podkarpackiego (16,9), natomiast mniejszym niż średnio w kraju (18,1). W podregionach mazowieckich najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w: płockim (18,1), radomskim i żyrardowskim (po 17,7), co podobnie kształtuje się w podregionach: białskim, krośnieńskim i białostockim (ryc. 4).

Analiza **ludności według ekonomicznych grup wieku** wykazała, że w 2019 r. udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w regionie mazowieckim regionalnym osiągnął wartość 18,8%, zbliżoną do regionów: warmińsko-mazurskiego (18,2%) i podkarpackiego (18,2%), przy średniej dla kraju 18,1%. Na poziomie NUTS 3 podobne wartości wskaźnika osiągnęły podregiony: radomski (18,3%), płocki (17,8%) oraz olsztyński (17,9%), puławski, krośnieński i białostocki (każdy po 17,8%). Odsetek ludności w wieku produkcyjnym w obszarze analiz nie odbiega znacząco od średniej dla kraju (60%). Najniższy wskaźnik zarejestrowano w podregionach: siedleckim i żyrardowskim (po 59,3%) oraz puławskim, lubelskim i kieleckim (59,6–59,8%). Odsetek osób w wieku poprodukcyjnym w regionie mazowieckim regionalnym (21,1%) zbliżony jest do średniej krajowej (21,9%). Najwyższą liczbą osób starszych w ogóle społeczeństwa charakteryzują się regiony: świętokrzyski i lubelski (odpowiednio 23,7% i 22,3%), natomiast najkorzystniej pod tym względem wypadają regiony: podkarpacki i warmińsko-mazurski, w których na 100 osób przypada 20 osób w wieku poprodukcyjnym. W odniesieniu do podregionów najlepszą sytuację obserwuje się w podregionach: rzeszowskim, ełckim i ostrołęckim, gdzie odsetek osób w wieku poprodukcyjnym nie przekracza 20%.

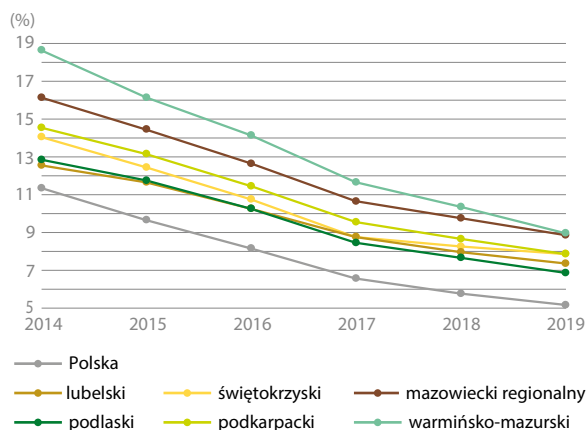
Ryc. 4. Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie BDL

1.3. Rynek pracy

W latach 2014–2019 w obszarze analiz odnotowano systematyczny spadek **stopy bezrobocia rejestrowanego** (ryc. 5). Pomimo tej pozytywnej tendencji, we wszystkich regionach Polski Wschodniej oraz w regionie mazowieckim regionalnym wskaźnik ten w 2019 r. był nadal znacznie wyższy niż przeciętnie w kraju (5,2%). Najmniej korzystna sytuacja występuje w regionach: warmińsko-mazurskim (9%) i mazowieckim regionalnym (8,9%), w których stopa bezrobocia jest prawie dwukrotnie wyższa niż w kraju. Niemal we wszystkich podregionach analizowanego obszaru stopa bezrobocia przekracza średnią dla kraju⁷, przy czym najgorzej pod tym względem

⁷ Nieznacznie niższą stopę bezrobocia (o 0,5 p.p.) od średniej w kraju zarejestrowano jedynie w podregionie żyrardowskim.

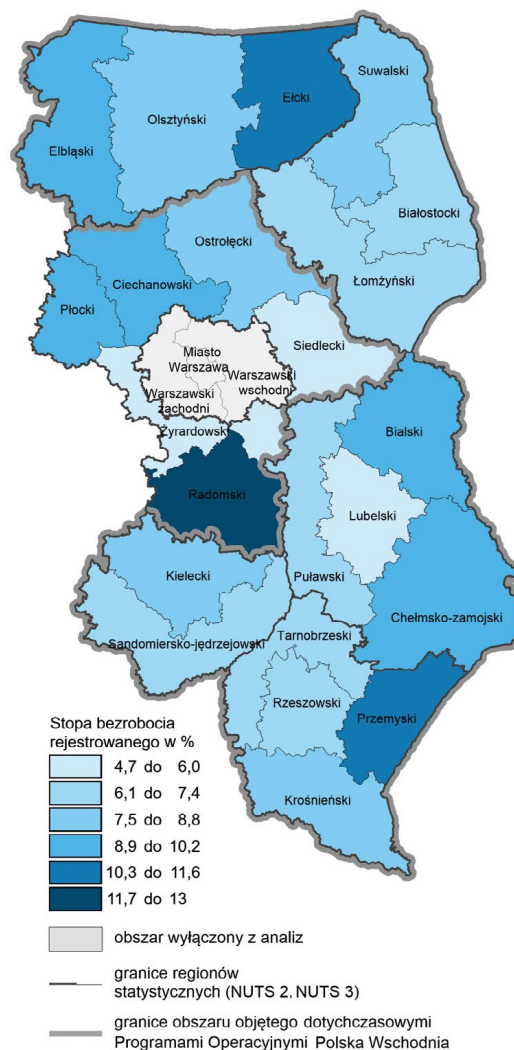

Ryc. 5. Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 2014–2019

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie BDL

wypada podregion radomski (13%), który znacząco odbiega od reszty obszaru analiz (ryc. 6).

Wskaźnik **pracujących według sektorów ekonomicznych** w obszarze analiz, podobnie jak w kraju, wskazuje na największy udział osób pracujących w usługach. Udział pracujących w sektorze usługowym w 2018 r. w regionie mazowieckim regionalnym wynosił 46,4% i był o 11,5 p.p. niższy od średniej krajowej. Niski udział pracujących w usługach odnotowano również w regionach Polski Wschodniej, a zwłaszcza w świętokrzyskim (46,4%), lubelskim (45,8%) i podkarpackim (44,2%). W regionie mazowieckim regionalnym najmniej korzystnym udziałem pracujących w usługach charakteryzują się podregiony: siedlecki (43,1%) i ostrołęcki (43,4%), osiągając zbliżone wartości do podregionów: suwalskiego (42,1%), przemyskiego (42,1%) i białskiego (44,5%). Pracujący w rolnictwie stanowią około 1/3 ogółu pracujących w obszarze analiz. Tak wysoki udział pracujących w pierwszym sektorze gospodarki wynika m.in. z dużego rozdrobnienia gospodarstw, zwłaszcza w regionach: podkarpackim, świętokrzyskim, lubelskim i mazowieckim regionalnym, gdzie przeciętna powierzchnia gospodarstwa rolnego w 2016 r. była mniejsza od średniej dla Polski (9,6 ha). Wyjątkiem jest region warmińsko-mazurski, w którym średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego ponad dwukrotnie przekracza średnią dla kraju (22,1 ha), a udział pracujących w rolnictwie jest najniższy (15,5%) spośród regionów objętych analizą i zbliżony do średniej krajowej (15,3%). W podregionach mazowieckich najwyższy odsetek pracujących w sektorze rolniczym zarejestrowano w: ostrołęckim (34,9%) i siedleckim (33,4%), co jest porównywalne do podregionów: krośnieńskiego (34,2%) i suwalskiego (35,8%). Udział pracujących w przemyśle i budownictwie w regionie mazowieckim regionalnym był nieznacznie niższy

Ryc. 6. Stopa bezrobocia rejestrowanego w 2019 r.

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie BDL

od średniej krajowej, osiągając 23,6%, co jest zbliżoną wartością do regionów: podkarpackiego 25,8% i świętokrzyskiego 22,8%. Wysokimi udziałami pracujących w tym sektorze charakteryzowały się podregiony: elbląski (34,9%), tarnobrzeski (33,1%) oraz ełcki (29,1%). Udział pracujących w poszczególnych sektorach w regionie mazowieckim regionalnym jest bardzo zbliżony do Polski Wschodniej (z wyjątkiem regionu warmińsko-mazurskiego, gdzie widoczny jest duży udział drugiego sektora gospodarki, przy znacznie niższym odsetku pracujących w rolnictwie), co świadczy o podobnej strukturze rynku pracy obszaru analiz.

1.4. Przedsiębiorczość

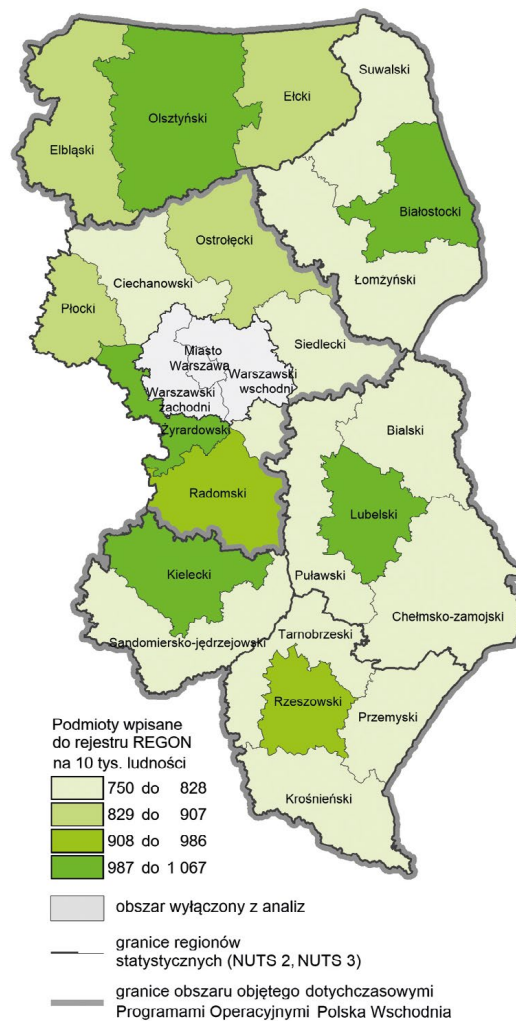
Region mazowiecki regionalny charakteryzuje się zbliżonym **poziomem przedsiębiorczości** do regionów Polski Wschodniej, osiągając w 2019 r. wartość

blisko 880 podmiotów na 10 tys. mieszkańców, przy średniej dla kraju wynoszącej blisko 1200 podmiotów. Najbardziej zbliżone wartości tego wskaźnika do regionu mazowieckiego regionalnego odnotowano w regionach: lubelskim (879 podmiotów) i podlaskim (896 podmiotów). Na poziomie NUTS 3 znacznie wyższą wartość wskaźnika, przekraczającą średnią dla regionu mazowieckiego regionalnego, odnotowano jedynie w podregionie żyrardowskim (1062 podmioty na 10 tys. mieszkańców), przy czym był on zbliżony do liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w podregionach: olsztyńskim, kieleckim, białostockim i lubelskim (1012–1067). Natomiast w podregionach: siedleckim i ciechanowskim odnotowano niższe wartości tego wskaźnika niż w wielu podregionach Polski Wschodniej (ryc. 7).

Jednym z wyznaczników świadczących o konkurencyjności i atrakcyjności inwestycyjnej regionu jest liczba **podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego**. W 2018 r. w regionie mazowieckim regionalnym, podobnie jak w warmińsko-mazurskim i świętokrzyskim, wartość wskaźnika wynosiła 0,2%, podczas gdy w podlaskim, lubelskim i podkarpackim udział podmiotów z kapitałem zagranicznym wahał się od 0,3% do 0,4%. Wśród podregionów z najniższą wartością analizowanego wskaźnika – ok. 0,1%, znajdują się ostrołęcki i plocki. Z kolei najwyższym udziałem, znacznie przekraczającym średnią dla kraju (0,6%), wyróżniał się podregion przemyski, w którym firmy z kapitałem zagranicznym stanowiły ok. 0,9%.

Zmiany w zakresie procesów rozwojowych analizowanych regionów obrazują m.in. **nakłady inwestycyjne** oraz **wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach**. W latach 2014–2018 średnioroczne nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach zlokalizowanych w regionie mazowieckim regionalnym wynosiły ponad 3500 zł/mieszkańca i były wyższe niż w regionach Polski Wschodniej. Warto jednak podkreślić, że wartość ta była o blisko 700 zł niższa niż średnio w kraju. Analizując badany wskaźnik na poziomie podregionów, stwierdzić można znaczne zróżnicowanie jego wartości (od nieco ponad 1100 do ponad 6100 zł na 1 mieszkańca). Część podregionów mazowieckich: ciechanowski, ostrołęcki i siedlecki osiągały wartości poniżej 70% średniej dla kraju i tym samym poziom nakładów inwestycyjnych w tych podregionach zbliżony był do sąsiednich podregionów Polski Wschodniej.

Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach funkcjonujących w regionie mazowieckim regionalnym w 2018 r. wynosiła ok. 44 tys. zł na 1 mieszkańca i była najwyższa wśród analizowanych regionów, niemniej jednak o ok. ¼ niższa

Ryc. 7. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w 2019 r.

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie BDL

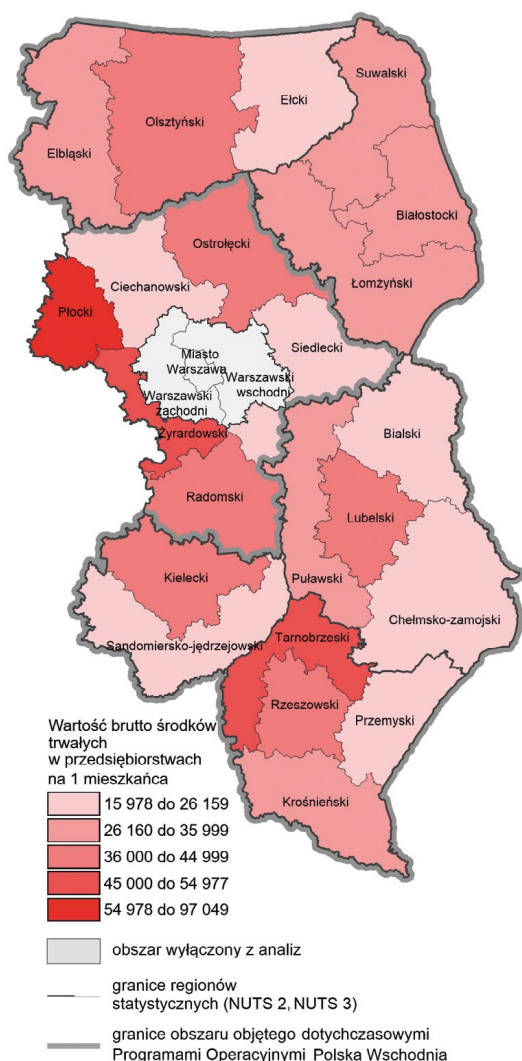
od średniej w kraju (ok. 55 tys. zł na 1 mieszkańca). Nieco odmiennie sytuacja przedstawia się na poziomie podregionów. Podmioty zlokalizowane w podregionach siedleckim i ciechanowskim charakteryzują się jedną z najniższych (ok. 26 tys. zł na 1 mieszkańca) na obszarze analiz, wartością brutto środków trwałych⁸ (ryc. 8).

1.5. Jakość życia i infrastruktura społeczna

Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto

Relacja **przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto** w stosunku do średniej krajowej jest istotnym wyznacznikiem sytuacji ekonomicznej ludności, decydującej o jakości jej życia. W obszarze

⁸ Podregiony te należą do grupy 7 podregionów analizowanego obszaru z najniższą wartością brutto środków trwałych na 1 mieszkańca, nieprzekraczającą 50% średniej dla kraju.

Ryc. 8. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca w 2018 r.

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie BDL

analiz w 2019 r. poziom wspomnianej relacji ustępował jednak średniej w kraju. Na tle regionów dochody ludności regionu mazowieckiego regionalnego (90,5%) wypadają najkorzystniej, niemniej jednak podobny poziom występuje w regionach: podlaskim (88,3%) i lubelskim (88,1%). W podregionach: płockim (104,9%), żyrardowskim (94,6%) i lubelskim (95,9%) odnotowano najwyższe wartości tego wskaźnika. W pozostałych podregionach mazowieckich poziom badanej relacji był mniej korzystny, tj. przeciętne wynagrodzenia brutto było niższe co najmniej o 12,3 p.p. od średniej w kraju. Wartości wskaźnika osiągnięte w tych podregionach porównywalne są do wielu podregionów Polski Wschodniej np. sandomiersko-jędrzejowskiego – 85,3%, suwalskiego – 85,4%, kieleckiego – 87,3%, i niższe niż np. w podregionie łomżyńskim – 89,6 %.

Dostęp do opieki zdrowotnej

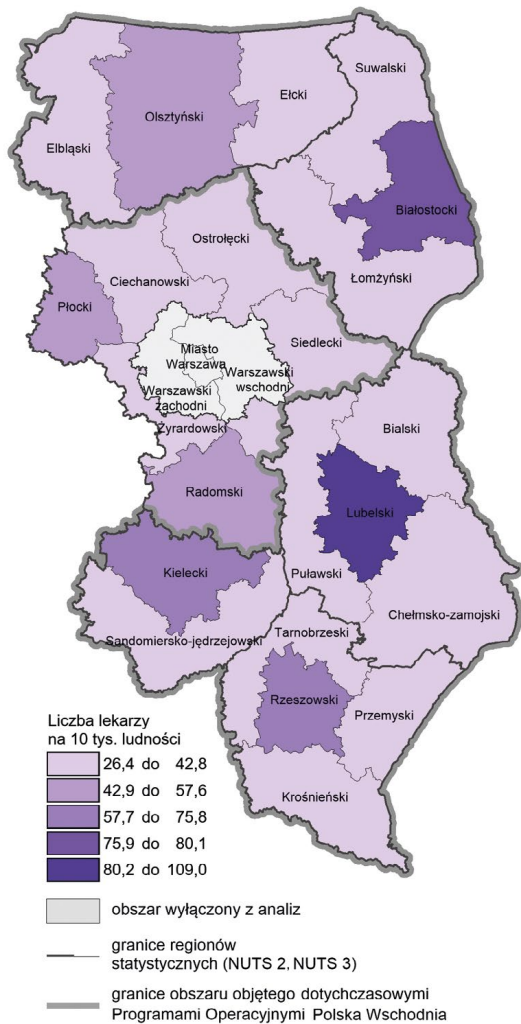
Wskaźnik – liczba lekarzy – personelu pracującego ogółem w przeliczeniu na 10 tys. ludności w 2018 r. w regionie mazowieckim regionalnym wynosił 40,3 i był jednym z niższych w obszarze analiz, a także znacznie niższy od średniej krajowej (57,7). Najbardziej zbliżony, do regionu mazowieckiego regionalnego, potencjał kadry lekarskiej mają regiony: podkarpacki (45,7) i warmińsko-mazurski (37,2). W układzie podregionów mazowieckich sytuacja pod względem liczby lekarzy na 10 tys. ludności nie jest także korzystna, gdyż we wszystkich podregionach wskaźnik znacznie ustępuje średniej w kraju. Najniższy potencjał odnotowano w podregionach: ciechanowskim (32,3), ostrołęckim (32,6) i żyrardowskim (36,7), przy czym są to wskaźniki zbliżone do wartości odnotowanych w innych podregionach wschodnich (np. sandomiersko-jędrzejowskim, chełmsko-zamojskim, elbląskim, czy suwalskim). W podregionie płockim osiągnięty poziom personelu lekarskiego (50,8) był co prawda stosunkowo wysoki, najwyższy wśród podregionów mazowieckich, niemniej jednak niższy niż w podregionach: lubelskim (109), białostockim (80,1), kieleckim (66,2), czy rzeszowskim (69,1) (ryc. 9).

W okresie 2014–2018 prawie we wszystkich regionach odnotowano nieznaczny spadek **liczby łóżek w szpitalach ogólnych** w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców⁹. W obszarze analiz w 2018 r. najmniejszym potencjałem posiadanych łóżek odznaczał się region mazowiecki regionalny – 40,2. Natomiast najlepszym zapleczem medycznym w tym zakresie odznaczały się regiony: lubelski (51,9) i podlaski (49,8), przewyższając tym samym średnią w kraju (47,3). Pozostałe regiony plasowały się poniżej średniej krajowej, osiągając zbliżony poziom wskaźnika (od 44,9 w regionie warmińsko-mazurskim do 46,1 w regionie świętokrzyskim).

Upowszechnienie wychowania przedszkolnego

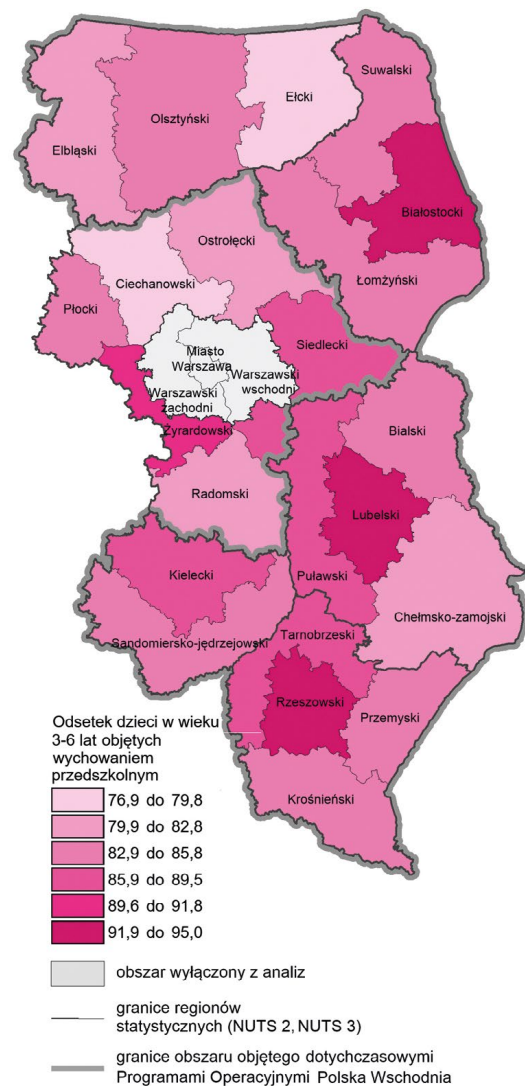
O poziomie upowszechnienia wychowania przedszkolnego świadczyć może **odsetek dzieci w wieku 3–6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym**. W obszarze analiz stopień objęcia opieką tej grupy dzieci w placówkach przedszkolnych w 2018 r. ustępował średniej w kraju (89,5%). W regionie mazowieckim regionalnym skala upowszechnienia wychowania przedszkolnego (83,9%) jest stosunkowo niska, gdyż zajmował on przedostatnią lokatę spośród wszystkich regionów w obszarze

⁹ Ze względu na brak w BDL danych na poziomie NUTS 3, nie było możliwe przeanalizowanie przedmiotowego wskaźnika w podregionach.

Ryc. 9. Lekarze (personel pracujący ogółem) na 10 tys. ludności w 2018 r.

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie BDL

Ryc. 10. Odsetek dzieci w wieku 3–6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w 2018 r.

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie BDL

analiz, wyprzedzając jedynie region warmińsko-mazurski (81,7%). Nieznacznie lepszą dostępność do opieki przedszkolnej mają pozostałe regiony wschodnie: podlaski, podkarpacki, lubelski i świętokrzyski (na poziomie od 1 do ponad 3 p.p. niższym od średniej w kraju). W grupie podregionów mazowieckich stosunkowo najlepszy stopień upowszechnienia wychowania przedszkolnego dotyczył dzieci podregionów: żyrardowskiego (90,0%) i siedleckiego (88,5%). Najślabiej pod tym względem wypadł podregion ciechanowski (78,8%). W pozostałych podregionach: ostrołęckim, radomskim i płockim odnotowano równie niski poziom upowszechnienia wychowania przedszkolnego (81,0–83,5%), w wymiarze podobnym jaki występuje w niektórych podregionach Polski Wschodniej (np. elbląskim, chełmsko-zamojskim, łomżyńskim, sandomiersko-jędrzejowskim i krośnieńskim) (ryc. 10).

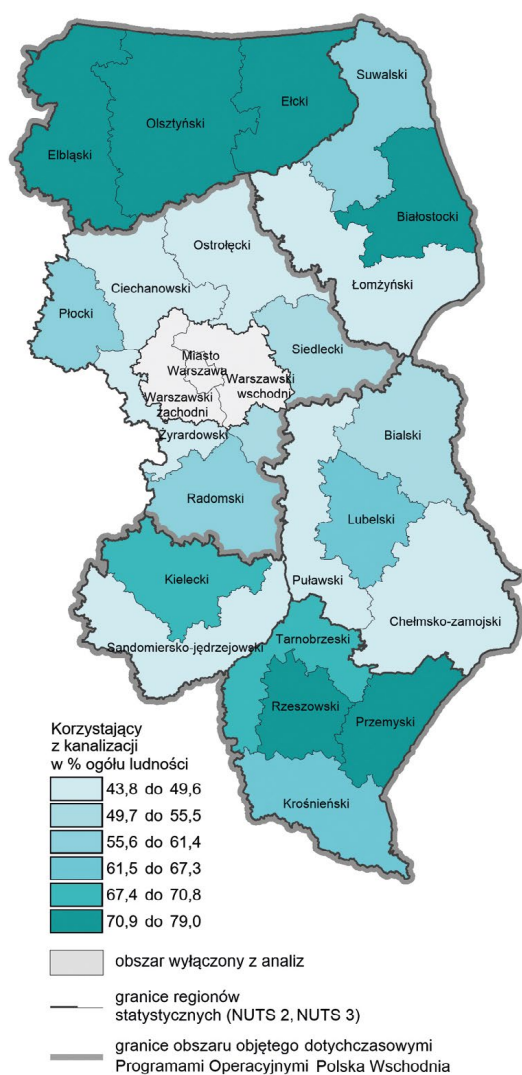
Dostęp do sieciowej infrastruktury komunalnej

Pod względem stopnia **dostępności ludności do sieci wodociągowej** w 2018 r. region mazowiecki regionalny osiągnął wartość 89,4%, tj. ok. 3 p.p. niższą niż średnia krajowa. Bardzo zbliżony poziom tego udziału zaobserwowano w regionach: podlaskim (90,7%) i lubelskim (87,1). Najślabszą dostępność zarejestrowano w regionie podkarpackim (81%), a najlepszą w regionach: warmińsko-mazurskim (94,9%) i świętokrzyskim (91,4%). W podregionach mazowieckich najniższa dostępność do sieci wodociągowej dotyczyła mieszkańców: żyrardowskiego (85,8%) i ostrołęckiego (87,6%), podobnie jak w przypadku podregionów wschodnich: przemyskiego, rzeszowskiego i sandomiersko-jędrzejowskiego. Natomiast najwyższy odsetek korzystających

z sieci wodociągowej dotyczył ludności podregionów: ciechanowskiego i płockiego (92,4%), co stawia je w równoważnej pozycji z podregionami Polski Wschodniej: białostockim (91%), lubelskim (92,8%) i ełckim (94%). W podregionach radomskim i siedleckim odnotowano identyczny, lecz nieco niższy niż w kraju udział dostępności ludności do wodociągu (89,1%), co odpowiada udziałowi w podregionach puławskim (88,9%) i łomżyńskim (90,5%).

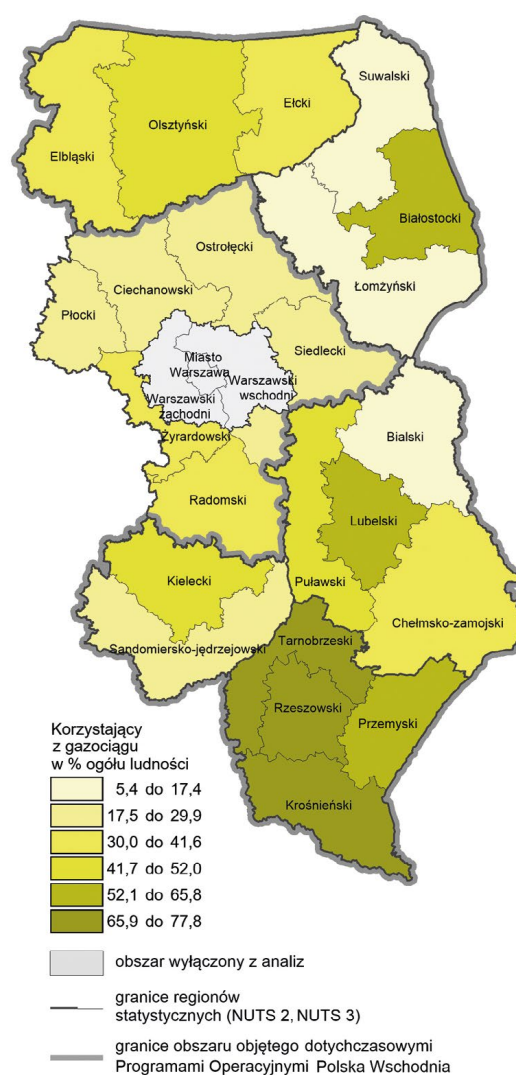
Poziom **dostępności ludności do kanalizacji sieciowej** w obszarze analiz jest znacznie gorszy niż w przypadku sieci wodociągowej. Tego rodzaju niekorzystna sytuacja jest szczególnie widoczna w przypadku regionu mazowieckiego regionalnego, w którym w 2018 r. odsetek korzystających z sieci kanalizacyjnej ustępował średniej w kraju (70,8%) i był najniższy

w analizowanym obszarze (51,6%). Podobnie niską dostępność do kanalizacji sieciowej posiada ludność regionu lubelskiego (53%). Najkorzystniej pod tym względem wypada region warmińsko-mazurski, w którym odsetek korzystających z kanalizacji osiągnął wartość 74,4%, przekraczając o blisko 4 p.p. średnią dla kraju. We wszystkich podregionach mazowieckich odsetek korzystających z kanalizacji ustępował średniej w kraju, przy czym najwyższy udział odnotowano w podregionie radomskim (57,4%), a najniższy – w ciechanowskim (44,6%). Bardzo zbliżony do podregionów mazowieckich poziom badanego wskaźnika odnotowano w podregionach Polski Wschodniej (w szczególności puławskim, chełmsko-zamojskim, łomżyńskim, sandomiersko-jędrzejowskim, a także białym i suwalskim) (ryc. 11).

Ryc. 11. Udział ludności korzystającej z kanalizacji sieciowej w ogólnej liczbie ludności w 2018 r.

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie BDL

Ryc. 12. Udział ludności korzystającej z gazociągu w ogólnej liczbie ludności w 2018 r.

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie BDL

Pod względem stopnia **dostępności do sieci gazowej** w 2018 r. region mazowiecki regionalny osiągnął wartość 31,2%, przy średniej w kraju 52,3%, zajmując przedostatnie miejsce wśród wszystkich analizowanych regionów (gorszy wskaźnik odnotowano jedynie w podlaskim – 28,5%). Zbliżony do regionu mazowieckiego regionalnego udział korzystających z gazociągu odnotowano w regionach: świętokrzyskim i lubelskim (ryc. 12). Na poziomie podregionów najniższe wskaźniki (poniżej 30%) odnotowano w: ostrołęckim, plockim, ciechanowskim i siedleckim. Podobnie niskie wartości wskaźnika zarejestrowano w podregionie sandomiersko-jędrzejowskim (21,7%). W regionie mazowieckim regionalnym najwyższą dostępnością do gazu sieciowego charakteryzowały się podregiony: radomski (41%) i żyrardowski (33,3%) z udziałem zbliżonym do podregionów wschodnich: puławskiego (42,4%), elbląskiego (39,1%) czy chełmsko-zamojskiego (31,5%).

2. Powiązania funkcjonalno-przestrzenne

2.1. Powiązania środowiskowe

Wybrane elementy środowiska przyrodniczego

Przestrzeń przyrodnicza regionu mazowieckiego regionalnego wykazuje istniejące, kształtowane od wielu wieków, powiązania z obszarem Polski Wschodniej.

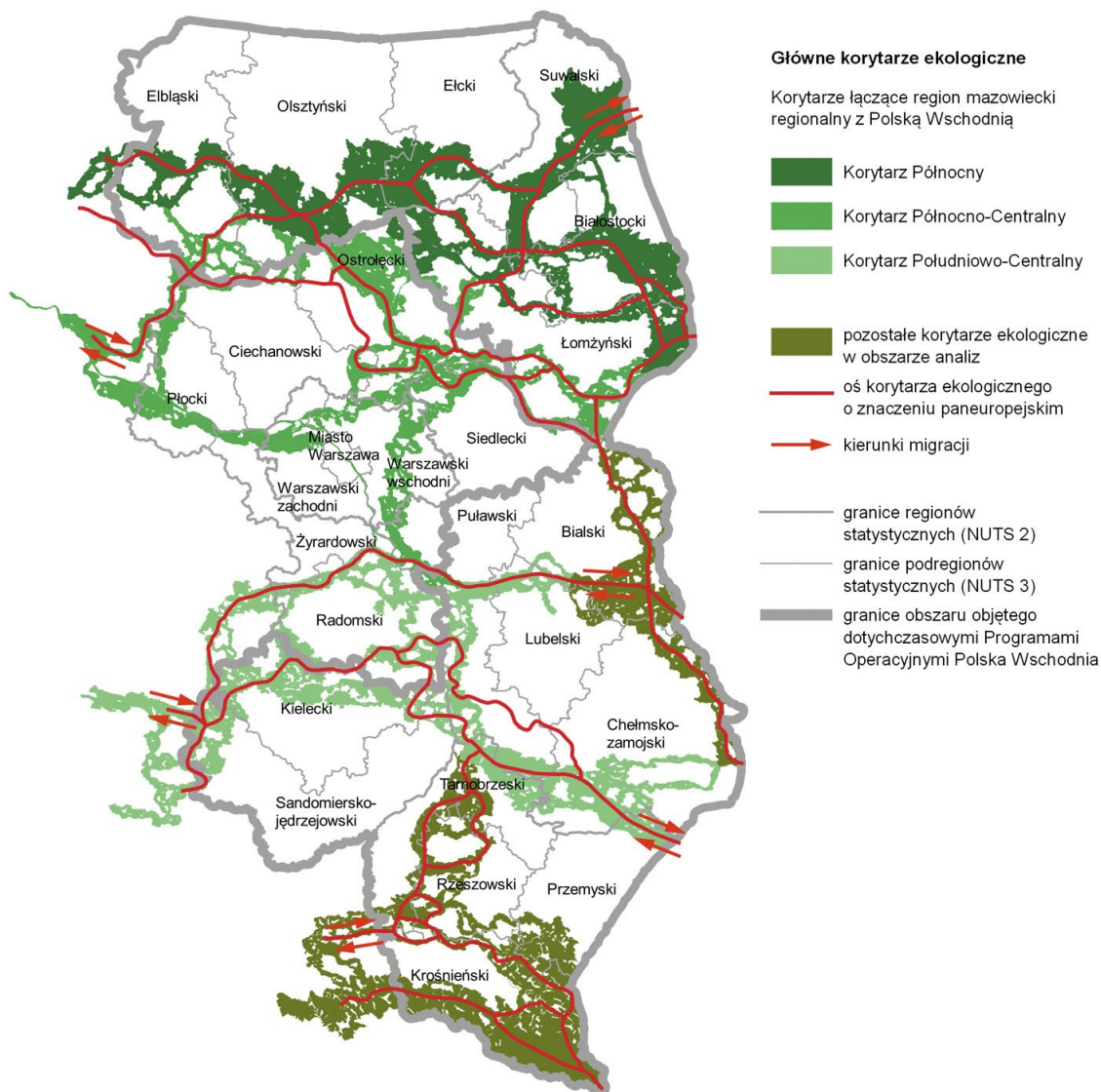
Dla powiązań przyrodniczych obszaru analizy istotny jest przede wszystkim układ sieci rzecznej oraz obecność rozległych kompleksów leśnych i łąkowych, związanych z dolinami rzecznyymi lub znacznymi formami geomorfologicznymi (np. na rozległych sandrach). Doliny rzeczne są kluczowym elementem krajobrazu, nadającym pewną ciągłość i jednocześnie zachowującym cechy różnorodności. Ukształtowanie sieci hydrograficznej i jej relatywnie małe przekształcenie warunkuje podobieństwo, współzależność i łączność procesów przyrodniczych. Osią systemu hydrograficznego analizowanego obszaru jest **Wisła**, przepływająca przez regiony: podkarpacki, świętokrzyski, lubelski i mazowiecki regionalny. Jest jedną z niewielu dużych rzek europejskich, która nie została jeszcze w całości uregulowana. Posiada asymetrycznie rozwinięte dorzecze i promienisty układ dopływów zbiegających się w Kotlinie Warszawskiej. W kontekście powiązań ważną rolę pełni rzeka **Narew**, prawostronny dopływ Wisły, łączący region podlaski z mazowieckim regionalnym, który ma swoje źródła na Białorusi, we wschodniej części Puszczy Białowieskiej. Na szczególną uwagę zasługuje dopływ Narwi – rzeka **Bug** z licznymi zakolami i starorzeczami oraz

łachami i piaszczystymi skarpami. Swój bieg rozpoczyna na Ukrainie i przepływa przez regiony: lubelski, podlaski i mazowiecki regionalny.

Ciągłość struktur przyrodniczych znajduje odzwierciedlenie m.in. w zarządzaniu zasobami środowiska. Regionalne dyrekcje lasów państwowych, mające swoje siedziby w Olsztynie, Białymstoku i Lublinie, zarządzają zasobami lasów północnego i wschodniego Mazowsza. Powiązania w zakresie gospodarowania zasobami wodnymi wynikające z ciągłości obszarów dorzeczy, obejmują zarządzanie zlewnią Bugu w regionie mazowieckim regionalnym przez RZGW w Lublinie, natomiast zlewnią Narwi przez RZGW w Białymstoku.

Najcenniejsze struktury przyrodnicze, mające najbardziej unikatowe i różnorodne ekosystemy, objęte zostały ochroną prawną w ramach krajowego systemu obszarów chronionych. Wchodzące w skład systemu, położone na granicy regionu mazowieckiego regionalnego, obszary Natura 2000, parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu, stanowią łącznik z obszarami prawnie chronionymi regionów Polski Wschodniej: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego i świętokrzyskiego. Łączność ekologiczną z regionem warmińsko-mazurskim zapewnia obszar Górznieńsko-Lidzbarskiego Parku Krajobrazowego, a także położone na granicy regionów rozległe obszary chronionego krajobrazu: Zieluńsko-Rzęgnowski i Dolina Górnej Wkry. Natomiast obszary Natura 2000, mające szczególne znaczenie dla powiązań międzyregionalnych, łączą region mazowiecki regionalny z warmińsko-mazurskim poprzez Dolinę Omulwi i Płodownicy oraz z podlaskim poprzez Dolinę Dolnej Narwi i Ostoję Narwiańską. Istotnym elementem struktury przyrodniczej o znaczeniu ponadregionalnym jest graniczna rzeka Bug. Dolina rzeki objęta jest różnymi formami ochrony prawnej, które łączą regiony: mazowiecki regionalny z lubelskim i podlaskim poprzez: park krajobrazowy Podlaski Przełom Bugu, obszary Natura 2000 (Dolina Dolnego Bugu, Ostoja Nadbużańska) i obszary chronionego krajobrazu (Nadbużański, Dolina Bugu). Wisła stanowi główny ciąg powiązań przyrodniczych z regionem lubelskim i świętokrzyskim, m.in. poprzez obszary Natura 2000: Małopolski Przełom Wisły (OSO), Przełom Wisły w Małopolsce (SOO). W obszarze analizy dolina Wisły nie jest objęta na całej długości ochroną prawną, a ustanowione formy jej ochrony są różne (podobnie jak doliny Bugu).

Przygraniczne położenie obszarów chronionych oraz wspólne elementy systemu przyrodniczego, stwarzają możliwości realizacji ponadregionalnej polityki proekologicznej. Współpraca regionów w zakresie

Ryc. 13. Powiązania przyrodnicze

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie *Projekt korytarzy ekologicznych łączących Europejską Sieć Natura 2000 w Polsce*, IBS PAN, Białowieża, 2011

wzmacniania potencjału przyrodniczego, daje również szansę na rozwój turystyki, zwłaszcza na obszarach chronionego krajobrazu.

Korytarze ekologiczne

Wyrazem ciągłości przyrodniczej regionu mazowieckiego regionalnego z Polską Wschodnią są istniejące korytarze ekologiczne, łączące cenne obszary siedliskowe (ryc. 13). Przez region mazowiecki regionalny (podregiony: ostrołęcki, siedlecki, radomski), przebiega główna oś paneuropejskiego szlaku migracyjnego roślin i zwierząt, co sprzyja utrzymaniu powiązań ekologicznych z Polską Wschodnią. W obszarze analiz zidentyfikowano zostało sześć (z siedmiu w kraju) głównych korytarzy

ekologicznych¹⁰ (zapewniających łączność siedlisk i populacji w skali kontynentalnej), z czego trzy łączą region mazowiecki regionalny z Polską Wschodnią:

- **Korytarz Północny**, w ramach którego niewielkie powierzchniowo, ale cenne przyrodniczo obszary północnej części regionu mazowieckiego regionalnego, w tym Równiny Kurpiowskiej, mają łączność ekologiczną z obszarami przyrodniczymi regionu warmińsko-mazurskiego,

¹⁰ W. Jędrzejewski, S. Nowak, K. Stachura, M. Skierczyński, R. W. Mysłajek, K. Niedziałkowski, B. Jędrzejewska, J. M. Wójcik, H. Zalewska, M. Pilot, M. Górny, R.T. Kurek, R. Ślusarczyk, *Projekt korytarzy ekologicznych łączących Europejską Sieć Natura 2000 w Polsce*, Zakład Badania Ssaków PAN, Białowieża 2011.

- **Korytarz Północno-Centralny**, rozpoczynający się w Puszczy Białowieskiej, stanowi główny łącznik mazowieckiej przyrody z terenami przyrodniczymi regionu podlaskiego i lubelskiego; przebiega przez tereny o największej lesistości, w tym Puszcze Białą oraz towarzyszy dolinom rzeczonym Bugu i Narwi,
- **Korytarz Południowo-Centralny**, łączy Roztocze, Puszcze Solską z Lasami Janowskimi, a następnie ciągnie się lasami wzdłuż doliny Wisły; przez południową część regionu mazowieckiego regionalnego przebiega równoleżnikowo pasmo tego korytarza, obejmując Kozienicki Park Krajobrazowy, Puszcze Stromecką i dolinę Pilicy.

2.2. Powiązania historyczno-kulturowe i turystyczne

Regionalizacja historyczna

Granice historycznych regionów w wyniku zachodzących procesów polityczno-gospodarczych ulegały administracyjnym modyfikacjom. Region mazowiecki regionalny i obszar Polski Wschodniej obejmują 3 wspólne regiony historyczne¹¹: **Mazowsze, Podlasie i Małopolskę** (ryc. 14).

Mazowsze obejmuje przeważającą część regionu mazowieckiego regionalnego, północno-zachodnią część podregionu łomżyńskiego oraz niewielkie fragmenty podregionów: elbląskiego, olsztyńskiego, suwalskiego i puławskiego znajdujące się w Polsce Wschodniej. Podlasie to znaczna część podregionu siedleckiego w regionie mazowieckim regionalnym, podregion białostocki oraz większa część podregionów łomżyńskiego i suwalskiego, jak również część podregionu białskiego i fragment puławskiego w Polsce Wschodniej. Małopolska to niemalże cały podregion radomski oraz niewielki obszar podregionu żyrardowskiego i siedleckiego z regionu mazowieckiego regionalnego, a także regiony Polski Wschodniej: świętokrzyski, podkarpacki i lubelski (poza fragmentami podregionów białskiego i puławskiego).

Tradycje kulturowe

Materialnym elementem odzwierciedlenia kultury dawnej społeczności jest krajobraz kulturowy, którego częścią są regiony etnograficzne, w ramach których pomiędzy Polską Wschodnią a regionem mazowieckim regionalnym kultywowane są wspólne tradycje kulturowe, niezależnie od granic administracyjnych. Wspólne tradycje kulturowe dotyczą regionów:

- **kurpiowskiego** (podregiony: ostrołęcki i łomżyński),

- **podlaskiego** (podregiony: siedlecki, łomżyński i białski),
- **iłżecko-starachowickiego** (podregiony: radomski i kielecki).

W regionie kurpiowskim organizowane są wspólne ponadregionalne imprezy folklorystyczne, w tym *Ogólnopolskie Dni Kultury Kurpiowskiej* w Nowogrodzie, *Miodobranie Kurpiowskie* w Zawodziu i *Wesele Kurpiowskie w Kadzidle*. Obyczaje, gwara, tradycyjne zawody, rękodzieło Kurpiów oraz charakterystyczna wycinanka wykonywana w okolicach Myszynca, Kadzidla i Kolna to elementy przekazywanej tradycji tego regionu¹².

Dla regionu podlaskiego charakterystyczna jest tradycyjna kuchnia dawnego Podlasia i wschodniego Mazowsza popularyzowana m.in. **poprzez organizację wydarzenia pn.** Międzynarodowy Turniej Smaków na Szlaku Wielkiego Gościńca Litewskiego w Liwie¹³.

Region iłżecko-starachowicki łączy wspólna historia: tradycji przemysłowych i zabytkowej kolejki wąskotorowej. Ponadto kultywowana jest tradycja sztuki ludowej w postaci garncarstwa, tkactwa, rzeźbiarstwa czy wikliniarstwa, popularyzowana w ramach cyklicznie odbywającego się Jarmarku Sztuki Ludowej w Iłży¹⁴, w którym uczestniczą również twórcy z południowych województw Polski Wschodniej.

Szlaki turystyczne i kulturowe

Zasoby przyrodnicze i kulturowe oraz wspólna historia związana z walkami narodowo-wyzwoleńcymi, a także wymianą handlową i kulturalną przyczyniła się do wyznaczenia na obszarze analiz szlaków turystycznych i kulturowych o znaczeniu międzynarodowym i ponadregionalnym, wśród nich:

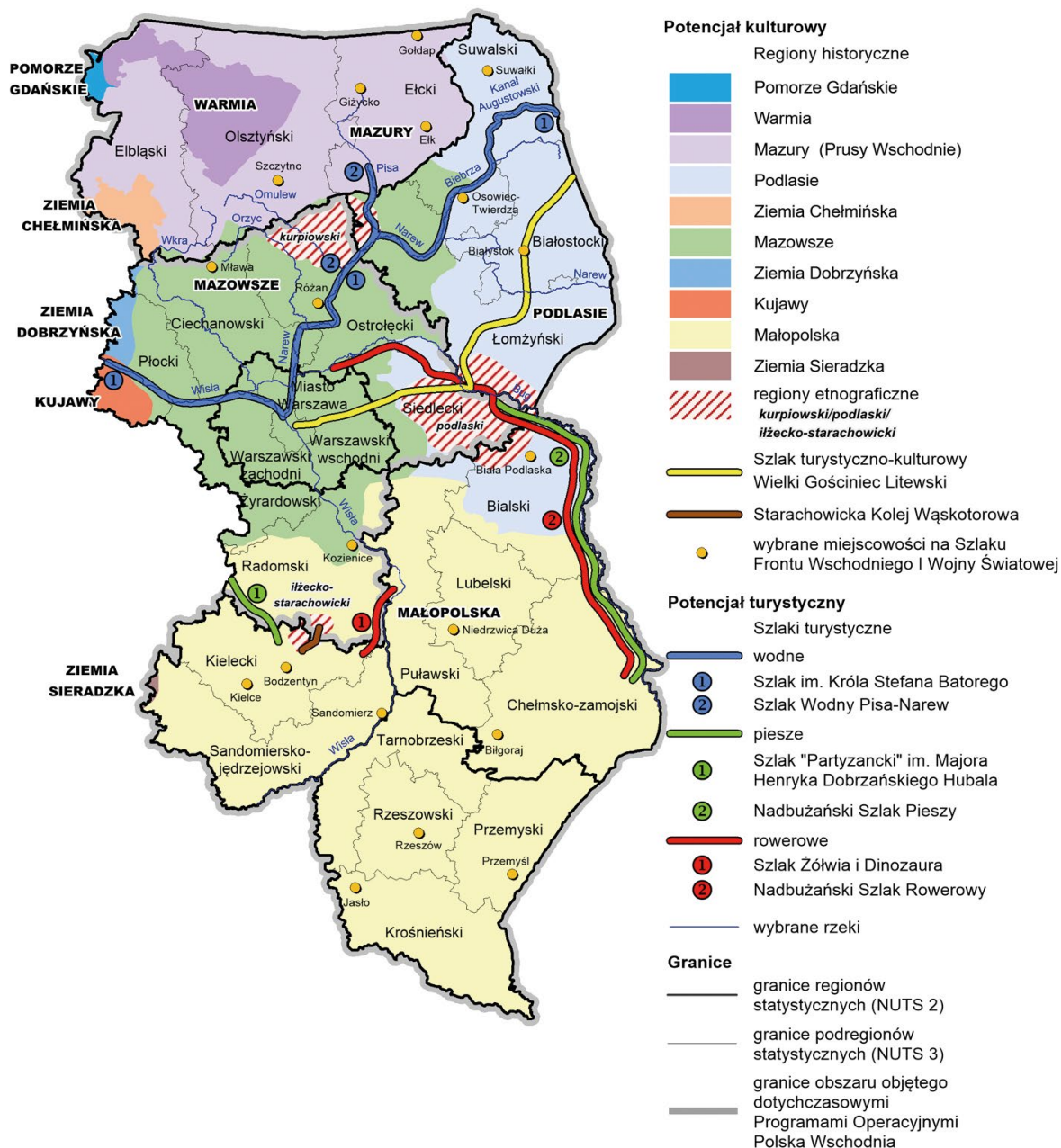
- Międzynarodowy Szlak Wodny im. Króla Stefana Batorego łączy podregiony regionu mazowieckiego regionalnego (ostrołęcki, ciechanowski, żyrardowski i płocki) z podregionami Polski Wschodniej (łomżyński i suwalski) poprzez rzeki: Wisła, Narew, Biebrza i Kanał Augustowski.
- Szlak wodny Pisa – Narew prowadzący od Ostrołęki przez północno-wschodnią część obszaru analiz (podregion ostrołęcki regionu mazowieckiego regionalnego oraz łomżyński i ełcki w Polsce Wschodniej) jest jednocześnie szlakiem tranzytowym łączącym Wisłę z Krainą Wielkich Jezior Mazurskich.
- Nadbużańskie szlaki: rowerowy, pieszy oraz wodny, łączące podregiony: ostrołęcki i siedlecki

¹¹ J. Plit, *Krajobrazy kulturowe Polski i ich przemiany*, IGiPZ PAN, Warszawa, 2016.

¹² www.kurpiowszczyzna.info

¹³ <https://www.wielkigoscinielitewski.pl/>

¹⁴ Organizatorem Jarmarku Sztuki Ludowej w Iłży jest Towarzystwo Ochrony i Promocji Zawodów Ginących w Iłży.

Ryc. 14. Powiązania historyczno-kulturowe i turystyczne

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie *Krajobrazy kulturowe Polski i ich przemiany* J. Plit, IGiPZ PAN, Warszawa 2016, PZPWM oraz stron internetowych

- w regionie mazowieckim regionalnym oraz łomżyński, bialski i chełmsko-zamojski w obszarze Polski Wschodniej, powstały dzięki walorom doliny rzeki Bug.
- Szlak Żółwia i Dinosaurów prowadzący przez podregiony: kielecki, sandomiersko-jędrzejowski, radomski i puławski, opiera się na elementach dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Ostoja żółwia błotnego i ślady prehistorycznych gadów były m.in. podstawą do jego wyznaczenia.

- Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej¹⁵ na terenie regionu mazowieckiego regionalnego obejmuje miejsca i obiekty związane z wydarzeniami z lat 1914–1918, natomiast na obszarze Polski Wschodniej wyznaczono trasy samochodowe.

¹⁵ Porozumienie w sprawie utworzenia szlaku w 2009 r. podpisali przedstawiciele ośmiu województw: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego, mazowieckiego, świętokrzyskiego, podkarpackiego, łódzkiego i małopolskiego.

- Szlak „Partyzancki” im. Majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala” łączący podregiony radomski i kielecki upamiętnia walki powstania styczniowego oraz działalność pierwszego oddziału partyzanckiego II wojny światowej.
- Wielki Gościniec Litewski prowadzący przez podregiony: siedlecki, łomżyński i białostocki to szlak turystyczno-kulturowy, który powstał na bazie historycznego traktu handlowego łączącego Warszawę z Wilnem.
- Starachowicka Kolej Wąskotorowa przebiegająca przez podregiony: radomski i kielecki powstała w wyniku rozwoju Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. Obecnie kolejka jest zabytkiem wykorzystywanym turystycznie¹⁶.

Instytucje i stowarzyszenia – wybrane aspekty działalności i współpracy

Powiązanie regionu mazowieckiego regionalnego z Polską Wschodnią dotyczy działalności oraz współpracy instytucji i stowarzyszeń działających na tym obszarze.

W muzeach prezentowane są dzieje dawnych regionów historycznych stanowiące element ich ekspozycji, np. w podregionie siedleckim w Muzeum Regionalnym w Siedlcach¹⁷ znajduje się stała wystawa najstarszych zabytków archeologicznych z terenów historycznego Podlasia i Mazowsza pn. „Ukryte w ziemi”. W podregionie radomskim funkcjonuje natomiast Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu¹⁸ powołane w celu zachowania dziedzictwa dawnej ludności zamieszkującej Radomskie – krainę leżącą na pograniczu historycznego Mazowsza i Małopolski.

W ramach współpracy pomiędzy Muzeum Regionalnym w Iłży¹⁹ w podregionie radomskim i Muzeum Przyrody i Techniki w Starachowicach oraz Muzeum im. Orła Białego w Skarżysku Kamiennej w podregionie kieleckim, organizowane są wystawy czasowe, w tym o tematyce historycznej i etnograficznej.

Przykładem współpracy ponadregionalnej pomiędzy regionem mazowieckim regionalnym i Polską Wschodnią jest również działalność stowarzyszeń i organizacji.

Wykorzystanie wspólnego potencjału rzeki Bugu jest przedmiotem działalności „Lokalnej Grupy Działania – Tygiel Doliny Bugu”²⁰, do której należą gminy i organizacje pozarządowe oraz lokalni przedsiębiorcy zarówno z podregionu siedleckiego, jak i łomżyńskiego.

Odnowa zabytków oraz pielęgnowanie lokalnej wytwórczości i kuchni jest celem wiodącym Międzynarodowego Stowarzyszenia Miast Cittaslow²¹, do którego należą 23 miasta położone w Polsce Wschodniej (region warmińsko-mazurski i lubelski) oraz miasto Sierpc z regionu mazowieckiego regionalnego. Płaszczyzną współpracy członków stowarzyszenia jest budowa wizerunku swoich „lokalnych ojczyzn” jako atrakcyjnych gospodarczo i turystycznie.

Ponadto przedmiotem prac badawczych Siedleckiego Towarzystwa Naukowego²² jest historia, kultura regionalna i ludowa miejscowości położonych na Podlasiu i Lubelszczyźnie oraz w regionie mazowieckim regionalnym.

2.3. Powiązania transportowe

Infrastruktura transportowa

Standard infrastruktury oraz natężenie obsługi zależy w głównej mierze od hierarchii i rozmieszczenia połączonych ze sobą ośrodków osadniczych²³. Istotną rolę odgrywają połączenia międzynarodowe z ośrodkami osadniczymi na Litwie (Kowno, Wilno), Białorusi (Grodno/Brześć – Mińsk), Ukrainie (Kijów, Lwów). Zostały one objęte europejskimi umowami: TEN-T, AGC, AGTC, kolejowymi korytarzami towarowymi.

Wysoki standard istniejącej i planowanej **infrastruktury drogowej i kolejowej** występuje na odcinkach łączących Warszawę z ośrodkami wojewódzkimi. Jednocześnie niektóre, ważne ośrodki osadnicze w województwie mazowieckim położone w tych ciągach nie mają zapewnionych połączeń w takim standardzie. Taki stan występuje w przypadku połączenia drogowego z Olsztynem (S7) i Łomżą/Ełkiem (S61), gdzie drogi ekspresowe omijają Ciechanów i Ostrołękę. Mniejszą hierarchię oraz wagę w realizacji używały poprzeczne połączenia drogowe i kolejowe ośrodków wojewódzkich z pominięciem Warszawy, np. pomiędzy Łodzią a Lublinem przez Radom, czy Białymstokiem a Lublinem i Rzeszowem.

¹⁶ Obecnie realizowane są prace techniczne umożliwiające przywrócenie regularnych przewozów pasażerskich na odcinkach: Starachowice – Lipie oraz Iłża – Marcule. W aktualnej ofercie jest jedynie przejazd rowerami szynowymi na odcinku Iłża – Marcule.

¹⁷ <http://www.muzeumsiedlce.art.pl/pl/site/1/strona.glowna.html>

¹⁸ <https://www.muzeum-radom.pl/o-muzeum/muzeum-wsi-radomskiej/929>

¹⁹ <http://muzeumilza.pl/o-muzeum/>

²⁰ <http://www.tygieldolinybugu.pl/>

²¹ <https://cittaslowpolska.pl/index.php/pl/>

²² <https://stn.uph.edu.pl/>

²³ W ośrodkach osadniczych infrastruktura łączy się w węzły transportowe, dlatego w opisie skoncentrowano się na analizie powiązań transportowych pomiędzy ośrodkami.

Wysoki standard infrastruktury zarówno drogowej, jak i kolejowej występuje pomiędzy Warszawą a Olsztynem (S7–S51), Białymstokiem (S8) i Lublinem (S17), przy czym w przypadku dwóch ostatnich ośrodków modernizacja infrastruktury kolejowej nadal trwa. Dla powiązań Warszawy z Olsztynem i Białymstokiem planuje się dalsze ulepszenie połączeń kolejowych: poprzez budowę oraz modernizację linii kolejowych. Wzmocnieniu ulegną powiązania podregionu ciechanowskiego z regionem warmińsko-mazurskim. Wysoki standard infrastruktury sprzyjać będzie również silniejszym powiązaniom podregionu ostrołęckiego z regionem podlaskim i Białorusią.

Powiązania transportowe w kierunku Brześcia, przez Siedlce i Białą Podlaską, charakteryzują się wysokim standardem zmodernizowanej infrastruktury kolejowej, natomiast połączenie drogowe w klasie autostrady jest w realizacji. Realizacja autostrady poprawi powiązania podregionu siedleckiego zarówno ze stolicą województwa, jak i w kierunku Białorusi.

Wysoki standard połączenia drogowego pomiędzy Warszawą a Kielcami nie idzie w parze z planowanym standardem dla linii kolejowej nr 8. W tej relacji trwa budowa ostatniego odcinka drogi S7 pod Warszawą, jednak połączenie kolejowe Warszawy z Krakowem o wysokim standardzie (przez CMK) pomija ośrodek wojewódzki Kielce oraz Radom. Modernizacja linii kolejowej nr 8 na odcinku Czacówek – Radom pozwoli na poprawę standardu, lecz odcinek na południe od Radomia będzie miał niższą prędkość maksymalną (120 km/h). Dodatkowo planuje się połączenie Kielc z Warszawą w lepszym standardzie poprzez budowę nowej linii w kierunku linii CMK, pomijając jednocześnie Radom i ośrodek subregionalny Skarżysko-Kamienną. Poprawa istniejącego połączenia kolejowego linią nr 8 wraz z istniejącą drogą S7 będzie sprzyjać silniejszemu związkom podregionu radomskiego z regionem świętokrzyskim oraz Czechami i Słowacją.

Obecnie połączenie o najniższym standardzie, zarówno drogowe, jak i kolejowe, występuje pomiędzy Warszawą a Rzeszowem. Najszybsze połączenie drogowe przebiegać będzie przez Lublin (S17) oraz budowaną drogą relacji Lublin – Rzeszów (S19). Powiązania kolejowe z Rzeszowem obecnie możliwe są przez Radom, Skarżysko-Kamienną i Tarnobrzeg (najkrótsze) jak i przez Lublin, Stalową Wolę i Tarnobrzeg. Planuje się poprawę połączenia z Rzeszowem poprzez elektryfikację istniejących linii, w późniejszym okresie – budowę nowych odcinków. Realizacja infrastruktury kolejowej w kierunku Rzeszowa sprzyjać będzie poprawie powiązań podregionu

radomskiego z regionem świętokrzyskim i podkarpackim oraz Ukrainą i Słowacją.

Tworzone obecnie połączenie drogowe S61 z ośrodkami w Wilnie i Kownie, przez Łomżę i Suwałki, będzie omijać Ostrołękę w odległości około 20 km na południowy-wschód. Planowane połączenie kolejowe z Warszawy w kierunku północno-wschodnim zakłada modernizację linii kolejowej Tłuszcz – Ostrołęka oraz budowę linii Ostrołęka – Łomża – Pisz – Giżycko. Utworzenie nowego połączenia transportowego w tej części regionu pozwoli na silniejsze powiązanie podregionu ostrołęckiego ze wschodnią częścią regionu warmińsko-mazurskiego oraz północną częścią regionu podlaskiego oraz krajami bałtyckimi.

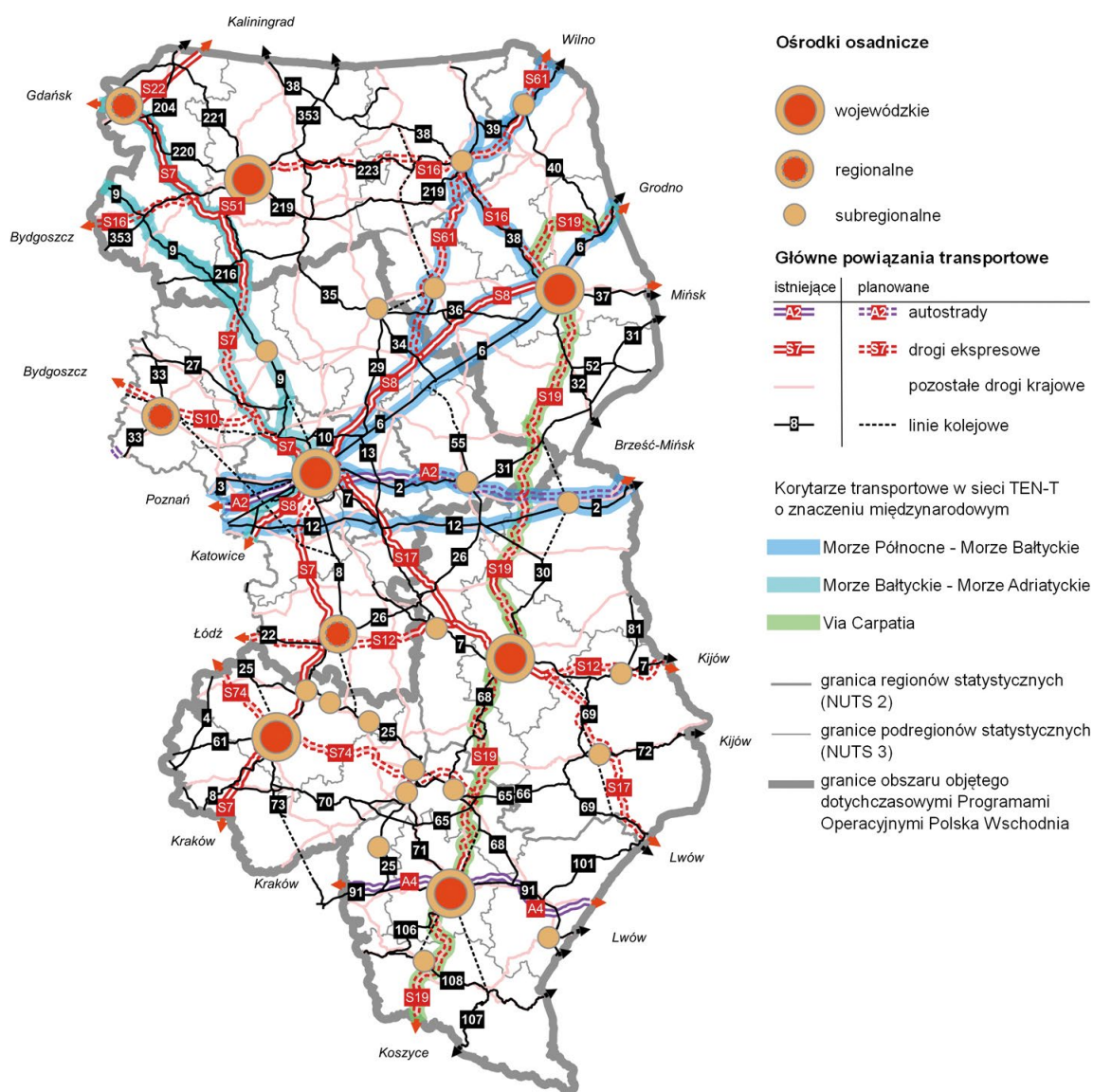
Wspomniane wcześniej powiązania poprzeczne znajdują się w fazie planowania. Połączenie drogowe Radomia z Lublinem w standardzie drogi ekspresowej znajduje się obecnie na etapie uzyskiwania decyzji środowiskowej. Odcinek na terenie regionu lubelskiego został ukończony. Brak jest planów dotyczących modernizacji linii kolejowej nr 26 Radom – Dęblin, będącej wraz z modernizowaną linią kolejową nr 7 elementem najkrótszego połączenia Łodzi i Lublina. Realizacja drogi ekspresowej sprzyjać będzie powiązaniom transportowym podregionu radomskiego z regionem lubelskim oraz Ukrainą.

Połączenie drogowe Białegostoku, Lublina i Rzeszowa, obecnie drogą krajową nr 19, przebiegać ma planowaną drogą ekspresową. Droga ta przebiegać ma przez wschodnią część regionu mazowieckiego regionalnego (podregion siedlecki). Obecnie na odcinku Białystok – Lublin znajduje się w fazie planowania. W opisanej wyżej relacji brakuje bezpośredniego połączenia kolejowego, przebiega ono liniami o różnym standardzie i skomplikowanym przebiegu. Droga S19 sprzyjać będzie rozwojowi podregionu siedleckiego i jego powiązaniom z regionami: podlaskim (oraz krajami bałtyckimi) i lubelskim oraz z Ukrainą i Słowacją.

Mniejszą wagę mają połączenia ośrodków subregionalnych regionu mazowieckiego regionalnego z ośrodkami w regionach ościennych. Ostrołęka ma bezpośrednie połączenie drogowe z Łomżą i Olsztynem za pomocą dróg krajowych. Nie planuje się poprawy standardu tych połączeń. Połączenie kolejowe z Olsztynem zapewnione jest ciągiem linii nr 219 – 35. Linia 35 jest obecnie remontowana do prędkości 120 km/h. Na terenie regionu warmińsko-mazurskiego podobny standard uzyskano na połączeniu Olsztyna z lotniskiem w Szymanach. Połączenie Ostrołęki w kierunku Białegostoku zapewnia linia kolejowa nr 36 (z odgałęzieniem w Śniadowie do Łomży). Linia jest częściowo wyremontowana

do standardu 120 km/h, lecz pozostała część pozwala na rozwinięcie dużo niższych prędkości. Siedlce mają połączenie kolejowe z Lublinem ciągiem linii nr 2 i 30, przy czym ta ostatnia jest niezelektryfikowana i jednotorowa. Połączenie z Białymstokiem zapewnione jest niezelektryfikowanymi liniami nr 31 i 32, które zostały częściowo wyremontowane do prędkości 100–120 km/h. Brak jest bezpośrednich powiązań drogowych z Białymstokiem. Możliwość poprawy można upatrywać w realizacji dróg A2 i S19. Podobna sytuacja występuje w połączeniu drogowym z Lublinem, odbywającym się obecnie najkrócej drogą krajową nr 63 (ryc. 15).

Znaczenie regionalne w obsłudze obszarów przyległych w analizowanych regionach mają drogi wojewódzkie i powiatowe. Wyższą rangę ma droga wojewódzka nr 747, która stanowi najkrótsze połączenie miast północnej części regionu świętokrzyskiego z Lublinem. Utworzone połączenie wraz z mostem na Wiśle w Solcu wpisuje się w występujący do niedawna ponad 60-kilometrowy odstęp w przeprawach mostowych na Wiśle. Planowana jest budowa mostu drogowego przez Wisłę na wysokości miejscowości Świerże k. Kozienic. Mimo lokalnego charakteru, skróceniu ulegnie podróż z podregionu radomskiego w kierunku Łukowa w regionie lubelskim.

Ryc. 15. Powiązania transportowe

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie *Programu Budowy Dróg Krajowych na lata 2014–2023 (z perspektywą do 2025 r.)* oraz *Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 roku* (stan na 30 września 2020 r.)

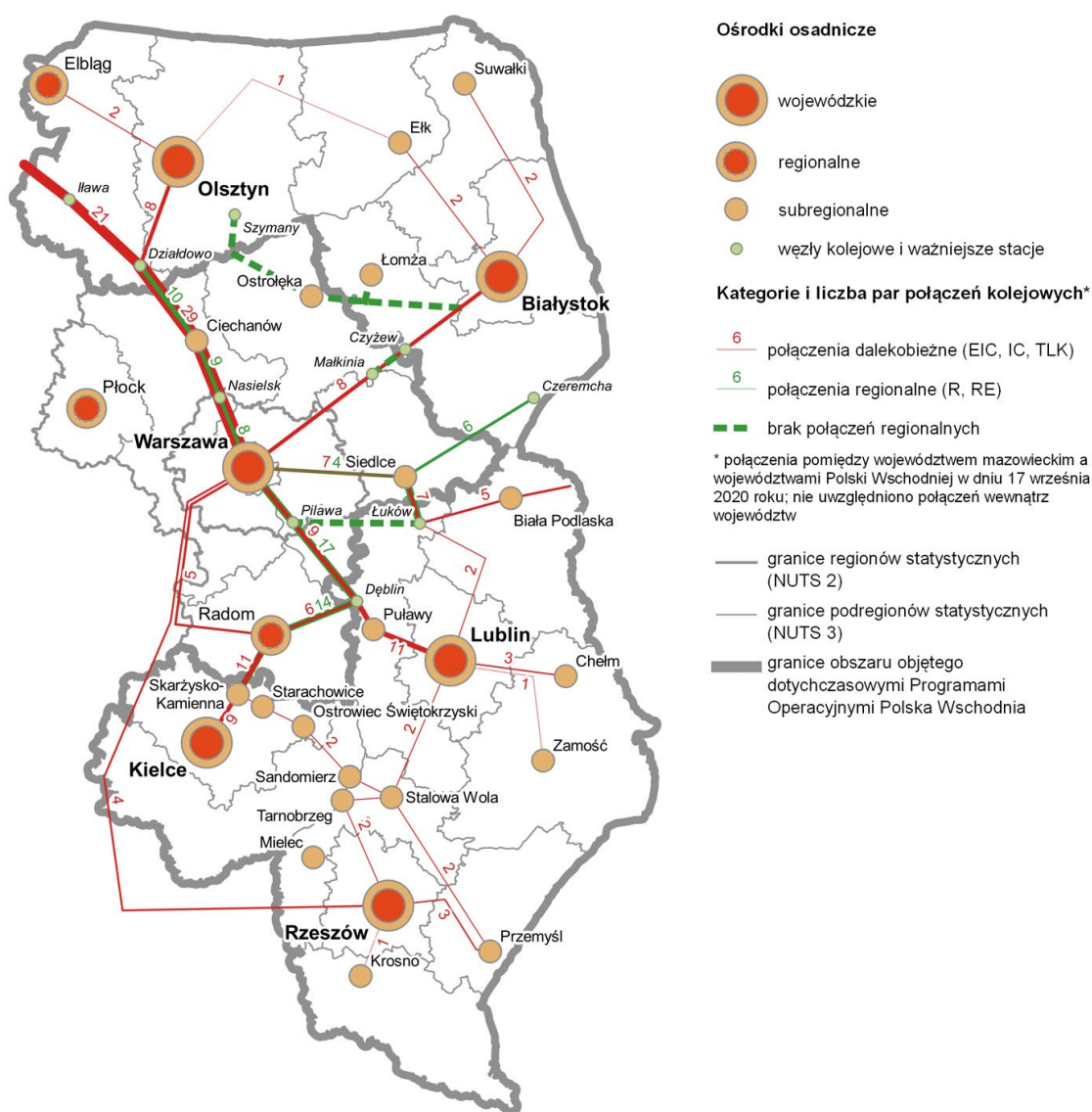
Transport zbiorowy

Połączenia kolejowe²⁴ pomiędzy województwami mazowieckim a warmińsko-mazurskim obsługiwane są ofertą dalekobieżną z Warszawy do Olsztyna w liczbie 8 par pociągów i do Iławy – 21 par (w kierunku Gdańska). Pojedyncze kursy funkcjonują do Ełku i Elbląga. Oferta regionalna stanowi 8 par połączeń z/do Warszawy do Działdowa oraz dodatkowo 2 pary z Nasielska i Ciechanowa (ryc. 16).

²⁴ Ze względu na lokalizację głównego węzła transportowego obsługującego region mazowiecki regionalny w Warszawie (region warszawski stołeczny), w opisie ponadregionalnych połączeń kolejowych wyjątkowo posłużono się jednostkami administracyjnymi (województwa), a nie statystycznymi (regiony).

Połączenia kolejowe pomiędzy województwami mazowieckim a podlaskim obsługiwane są ofertą dalekobieżną z Warszawy do Białegostoku w liczbie 8 par pociągów, z czego 2 pary przedłużono do Suwałk. Z uwagi na modernizację linii kolejowej nr 6 oferta jest ograniczona. Oferta regionalna pomiędzy Siedlcami a Czeremchą stanowi 6 par połączeń, w przypadku dwóch połączeń możliwa jest przesiadka w kierunku Białegostoku.

Połączenia kolejowe pomiędzy województwami mazowieckim a lubelskim obsługiwane są ofertą dalekobieżną z Warszawy do Lublina w liczbie 11 par połączeń oraz z Radomia do Lublina w liczbie 4 par połączeń. Część pociągów na odcinku Warszawa – Lublin jest

Ryc. 16. Połączenia kolejowe

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie Portalu Pasażera PKP PLK S.A. – dostęp, 17 września 2020 r.

kierowana objazdem przez Siedlce. Niektóre połączenia do Lublina są przedłużone do Chełma (3 pary) oraz do Zamościa (1 połączenie). Z uwagi na modernizację linii nr 7 oferta jest ograniczona. Oferta regionalna na odcinku Warszawa – Dęblin stanowi 17 par połączeń, na odcinku Radom – Dęblin w liczbie 14 par połączeń. Oferta dalekobieżna pomiędzy Warszawą a Białą Podlaską i Terespołem stanowi 5 par połączeń. Oferta regionalna pomiędzy Siedlcami a Łukowem obsługiwana jest 16 parami połączeń, w tym 4 pary kursują z/do Warszawy.

Połączenia kolejowe pomiędzy województwami mazowieckim a świętokrzyskim obsługiwane są ofertą dalekobieżną z Warszawy do Kielc w liczbie 5 par połączeń. Z uwagi na modernizację linii kolejowej nr 8 oferta jest ograniczona. Oferta na odcinku Radom – Kielce jest wzmocniona o 4 pary połączeń z/do Lublina. Oferta regionalna pomiędzy Radomiem a Skarżyskiem-Kamienną stanowi 14 par połączeń.

Połączenia kolejowe pomiędzy województwami mazowieckim a podkarpackim obsługiwane są ofertą dalekobieżną z Warszawy do Rzeszowa oraz Przemyśla. Trasa obsługiwana jest na 3 sposoby:

- 4 parami połączeń przez Kraków, w tym 3 pary do Przemyśla,
- 2 parami połączeń przez Lublin, w tym jedna para przedłużona do Zagórza przez Krosno,
- 2 parami połączeń przez Radom, Sandomierz, Przeworsk (z pominięciem Rzeszowa) do Przemyśla.

2.4. Powiązania energetyczne

Źródła energii i paliw

Zapotrzebowanie większości analizowanego obszaru na **energię elektryczną** pokrywane jest przede wszystkim z dwóch elektrowni systemowych, zlokalizowanych we wschodniej części regionu mazowieckiego regionalnego: Kozienice (4016 MW) i Ostrołęka (690 MW) oraz elektrowni Połaniec (1882 MW) w województwie świętokrzyskim (zachodnia część Mazowsza zasilana jest głównie z elektrowni znajdujących się w województwach łódzkim i wielkopolskim). Energia dostarczana jest także za pomocą powiązań transgranicznych z: Litwy, Ukrainy i Słowacji (m.in. w celu bilansowania krajowego systemu elektroenergetycznego, w tym uzupełniania niedoborów mocy). W ostatnich latach coraz większe znaczenie w zasilaniu w energię elektryczną ma lokalne wytwarzanie ze źródeł odnawialnych. W 2018 r. najwięcej energii z OZE wyprodukowano w regionie świętokrzyskim (1822 GWh) i mazowieckim regionalnym (1246 GWh), najmniej zaś w podlaskim (718 GWh), podkarpackim (569 GWh)

oraz lubelskim (473 GWh)²⁵. Analizowany obszar charakteryzuje się podobnymi uwarunkowaniami do wykorzystywania odnawialnych zasobów na cele energetyczne, w szczególności: biomasy, słońca i wiatru – ze względu na zbliżone warunki naturalne oraz poziom produkcji rolniczej i leśnej.

Zaopatrzenie analizowanego obszaru w **paliwa gazowe i płynne**, podobnie jak całego kraju, ze względu na niewystarczające zasoby własne,²⁶ realizowane jest głównie poprzez import. Pomimo rozwijającej się dywersyfikacji źródeł i kierunków dostaw ww. paliw (m.in. za pośrednictwem gazoportu w Świnoujściu oraz naftoportu w Gdańsku), głównym kierunkiem zasilania krajowego systemu gazowniczego w obszarze analiz oraz rafinerii naftowej w Płocku nadal jest Rosja, z której transport paliw odbywa się międzynarodowymi systemami rurociągowymi o powiązaniach z Polską w regionach: podlaskim i podkarpackim.

Główne powiązania sieciowe

Większość **elektroenergetycznych sieci najwyższych napięć** (ryc. 17), usytuowanych w regionie mazowieckim regionalnym, oprócz zasilania Mazowsza, wyprowadza energię z elektrowni Kozienice i Ostrołęka do sąsiednich regionów Polski Wschodniej: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego i świętokrzyskiego. Część sieci tworzy międzynarodowe połączenia, umożliwiające wymianę energii elektrycznej z: Litwą, Ukrainą i Słowacją. Dzięki temu cały analizowany obszar ma większą pewność zasilania w przypadku wzrostu zapotrzebowania na energię czy wystąpienia awarii. Bezpieczeństwo energetyczne Mazowsza i Polski Wschodniej zostanie wzmocnione po wybudowaniu ostatniego odcinka w transgranicznym powiązaniu z Litwą, obejmującym obie mazowieckie elektrownie.

Wzajemnie powiązana **sieć gazociągów wysokiego ciśnienia** zasilana jest przede wszystkim z systemów międzynarodowych, transportujących gaz rosyjski. Punkty wejścia do systemu polskiego znajdują się bezpośrednio na granicy kraju w regionach: podlaskim i podkarpackim oraz na gazociągu

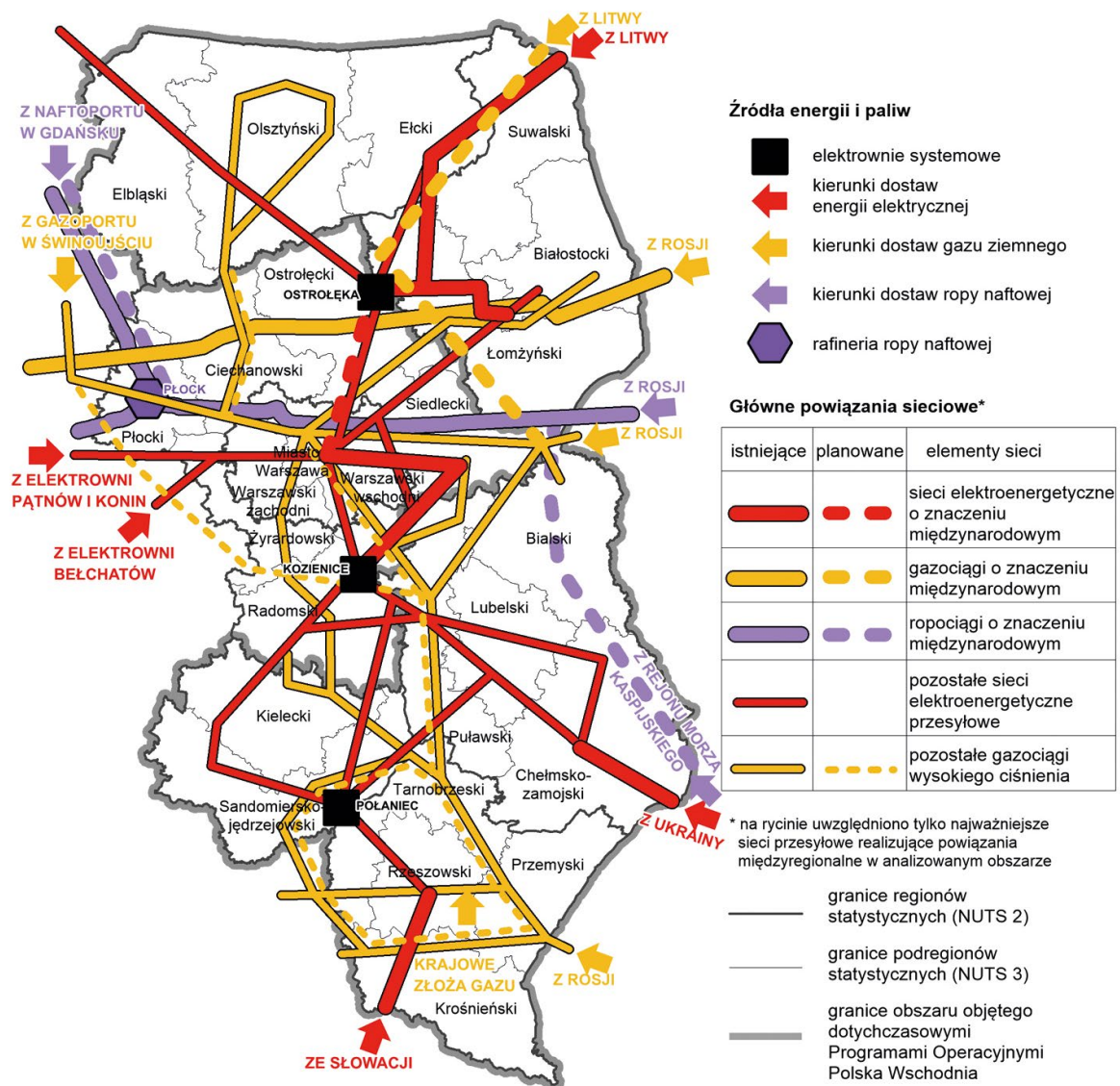
²⁵ Regiony warmińsko-mazurski i podlaski ze względu na brak elektrowni systemowych, wyróżniają się największym udziałem OZE w wytwarzaniu energii elektrycznej (odpowiednio: 83% i 68%). Natomiast w regionie mazowieckim regionalnym wskaźnik ten kształtuje się na najniższym poziomie – jedynie 5% (BDL, stan na 2018 r.).

²⁶ Polskie złoża gazu ziemnego (znajdujące się m.in. w regionie podkarpackim) pokrywają ok. 20% całkowitego zapotrzebowania kraju, zaś ropy naftowej jedynie ok. 3% (<http://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/pgnig-mniej-gazu-z-rosji-rosnie-import-Ing/newsGroupId/10184?changeYear=2020¤tPage=1>; <https://biznesalert.pl/rosja-instytut-ekonomiczny-arabia-saudyjska-ropa-naftowa-import-energetyka/>).

międzynarodowym „Jamał – Europa” (w województwie kujawsko-pomorskim), który w analizowanym obszarze przebiega tranzytowo przez regiony: podlaski i mazowiecki regionalny. Istniejące powiązania gazowe pomiędzy Mazowszem a Polską Wschodnią zostaną wzmocnione dzięki planowanej rozbudowie krajowego systemu przesyłowego, zwłaszcza w regionach: mazowieckim regionalnym, lubelskim i podkarpackim. Największą inwestycją, integrującą regiony: mazowiecki regionalny, podlaski i warmińsko-mazurski oraz łączącą systemy przesyłowe Polski i Litwy, jest budowa gazociągu transgranicznego pomiędzy tymi krajami. Planowana infrastruktura przyczyni się do wzrostu konkurencyjności

północno-wschodnich regionów Polski, umożliwiając przyłączanie dużych odbiorców oraz gazyfikację nowych obszarów.

Przez regiony: podlaski i mazowiecki regionalny przebiega także międzynarodowy **system paliwowy** – rurociąg naftowy „Przyjaźń” o relacji Rosja-Niemcy, zasilający m.in. rafinerię w Płocku, w której wytwarzane są paliwa i inne produkty naftowe. Regiony Polski Wschodniej zaopatrywane są w paliwa płynne, produkowane i magazynowane w województwie mazowieckim. Duże znaczenie dla poprawy bezpieczeństwa paliwowego analizowanego obszaru, a także kraju, będzie miał planowany ropociąg transgraniczny, który umożliwi dostawy ropy naftowej z rejonu Morza

Ryc. 17. Powiązania energetyczne

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie danych przedsiębiorstw energetycznych (stan na 30 września 2020 r.)

Kaspijskiego²⁷. Nowy ropociąg, przebiegający głównie przez region lubelski, wraz z istniejącą i planowaną infrastrukturą paliwową (także w obszarze województwa mazowieckiego), stworzy nowy kierunek dostaw surowca do polskich rafinerii oraz umożliwi tranzyt ropy do krajów nadbałtyckich.

3. Podsumowanie

Przeprowadzona analiza wykazała występowanie podobnych cech społeczno-gospodarczych oraz ścisłych powiązań funkcjonalno-przestrzennych między regionem mazowieckim regionalnym a 5 regionami Polski Wschodniej.

Analizę sytuacji społeczno-gospodarczej wykonano na podstawie 19 wskaźników statystycznych, obrazujących poziom rozwoju gospodarczego i kondycję społeczną wschodniej części kraju. Wykazano, że obszar analiz, łącznie z regionem mazowieckim regionalnym, charakteryzuje się dużo niższym od średniej dla Polski, poziomem rozwoju. Przeanalizowane wskaźniki w regionie mazowieckim regionalnym (i jego poszczególnych podregionach) są porównywalne lub nawet niższe w stosunku do regionów (i podregionów) Polski Wschodniej.

Najważniejszym miernikiem obrazującym poziom rozwoju gospodarczego regionu, jest produkt krajowy brutto na mieszkańca (PKB *per capita*). W regionie mazowieckim regionalnym, podobnie jak w Polsce Wschodniej, był on niższy od średniej unijnej i krajowej – i wynosił odpowiednio: 59%, 85,4%. Region mazowiecki regionalny pod względem PKB zajmuje odległą – 244 pozycję w zestawieniu ze wszystkimi (281) regionami UE (2017 r.). W podregionach mazowieckich: radomskim, ostrołęckim, ciechanowskim i siedleckim, zarejestrowano niższe wartości PKB w relacji do średniej unijnej (48–53%) niż w wielu podregionach Polski Wschodniej (54–63%).

Na poziomie regionów odnotowano wiele porównywalnych wskaźników społeczno-gospodarczych, świadczących głównie o zbliżonym poziomie rozwoju przedsiębiorczości, a także o podobnej sytuacji demograficznej. Najbardziej zbieżne wartości wskaźników dotyczyły: liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarczych REGON, udziału podmiotów gospodarczych z kapitałem zagranicznym w ogóle zarejestrowanych podmiotów, udziału pracujących w sektorze usługowym w ogóle pracujących, a także gęstości zaludnienia i wskaźnika obciążenia demograficznego. Natomiast w niektórych podregionach mazowieckich, głównie ostrołęckim i siedleckim, zarejestrowano nawet

niższe wartości ww. wskaźników niż w wielu podregionach Polski Wschodniej.

Niższe wartości wskaźników w regionie mazowieckim regionalnym, w porównaniu z regionami Polski Wschodniej, obrazowały głównie niekorzystną sytuację na rynku pracy i niską jakość życia, w tym wyposażenia w infrastrukturę społeczną i komunalną. Zalicza się do nich: stopę bezrobocia, liczbę lekarzy na 10 tys. osób, odsetek dzieci w wieku 3–6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym (gorzej wypadł tylko region warmińsko-mazurski) oraz odsetek ludności korzystającej z sieci gazowej (niższy wskaźnik odnotowano tylko w regionie podlaskim). Na tle Polski Wschodniej w regionie mazowieckim regionalnym odnotowano najniższe wartości następujących wskaźników: odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej, liczba łóżek w szpitalach na 10 tys. osób oraz udział sektora usługowego w wytwarzaniu WDB (wartość dodana brutto). W podregionach: ciechanowskim, ostrołęckim, płockim i radomskim zarejestrowano niższe wartości ww. wskaźników niż w znacznej części podregionów Polski Wschodniej. Należy również podkreślić, że w podregionie radomskim odnotowano najwyższą stopę bezrobocia, a w podregionach: płockim i ciechanowskim – najniższy udział sektora usługowego w wytwarzaniu WDB.

Analiza wskaźnikowa wykazała zbliżony poziom rozwoju społeczno-gospodarczego regionu mazowieckiego regionalnego do Polski Wschodniej. Wskazuje to przede wszystkim najbardziej syntetyczny wskaźnik rozwoju – PKB na mieszkańca odniesiony do średniej unijnej, który w powiązaniu z pozostałymi wybranymi miernikami, jednoznacznie potwierdza niekorzystną sytuację społeczno-gospodarczą regionu mazowieckiego regionalnego. Podobieństwa rozwojowe są jeszcze bardziej wyraźne na poziomie podregionów, zwłaszcza sąsiadujących bezpośrednio z Polską Wschodnią: ciechanowskiego, ostrołęckiego, siedleckiego i radomskiego.

Region mazowiecki regionalny wykazuje również wiele powiązań funkcjonalno-przestrzennych z obszarem Polski Wschodniej. Wynika to przede wszystkim z położenia geograficznego regionów objętych analizą, a także powiązań w zakresie środowiska przyrodniczego oraz wielowiekowych związków historyczno-kulturowych, które wpłynęły na ukształtowanie podobnych uwarunkowań rozwoju.

Wyrazem ponadregionalnej ciągłości przyrodniczej obszaru analiz są korytarze ekologiczne, związane przede wszystkim z dużymi kompleksami leśnymi i dolinami rzek: Wisły, Bugu, Narwi i Pilicy. Zapewniają one łączność ekologiczną regionu mazowieckiego regionalnego z regionami Polski Wschodniej: warmińsko-mazurskim, podlaskim, lubelskim

²⁷ <https://sarmatia.com.pl/brody-adamowo/>

i świętokrzyskim. Zlokalizowane na granicy ww. regionów cenne siedliska przyrodnicze, objęte są w większości ochroną prawną, jednak różnymi formami ochrony. Szczególne znaczenie dla zachowania transgranicznej spójności obszarów chronionych ma europejska sieć obszarów chronionych Natura 2000. Obszary te łączą podregiony: ciechanowski, ostrołęcki, siedlecki i radomski z regionami Polski Wschodniej. Występowanie wspólnych, cennych walorów środowiskowych w regionach objętych analizą, stanowi przesłankę do podejmowania ponadregionalnych działań na rzecz ochrony najcenniejszych struktur przyrodniczych (zwłaszcza w dobie intensywnej urbanizacji, powodującej fragmentaryzację przestrzeni), sztucznie rozdzielonych granicami administracyjnymi. Stworzenie spójnej sieci obszarów chronionych (ujednoczenie statusu i zasad ochrony prawnej), umożliwi zachowanie najbardziej unikatowych i różnorodnych ekosystemów, położonych na granicy regionu mazowieckiego z Polską Wschodnią.

Najsilniejsze powiązania historyczno-kulturowe, będące wynikiem zachodzących w przeszłości procesów polityczno-gospodarczych, związane są ze wspólną przynależnością regionu mazowieckiego regionalnego i Polski Wschodniej do trzech regionów historycznych oraz pielęgnowania w nich tradycji różnych grup etnograficznych. Na styku wschodniej części regionu mazowieckiego regionalnego z województwami: podlaskim i lubelskim przenikają się dwa regiony historyczne: Mazowsze i Podlasie. Południowa część regionu mazowieckiego powiązana jest natomiast z sąsiadującymi regionami: lubelskim, świętokrzyskim i podkarpackim historycznym obszarem Małopolski. Ponadregionalne więzi kulturowe najbardziej widoczne są w obszarach, w których wciąż kultywuje się wspólne tradycje i obrzędy. Są nimi, wyróżniające się niezależnie od granic administracyjnych, regiony etnograficzne: kurpiowski, podlaski i iłżecko-starachowicki.

Uwarunkowania przyrodniczo-kulturowe oraz wspólna historia stanowią potencjał do zawiązywania ponadregionalnej współpracy na rzecz rozwoju turystyki. W obszarze analiz przejawia się ona przede wszystkim wyznaczaniem szlaków turystycznych i kulturowych (związanych z miejscami historycznymi i walorami przyrodniczymi – głównie dolin rzecznych), a także tworzeniem stowarzyszeń i organizacji, działających na rzecz rozwoju turystyczno-gospodarczego. Turystyka jest ważnym bodźcem wzrostu gospodarczego regionów, dlatego należy dążyć do zacieśniania dotychczasowej międzyregionalnej współpracy.

Systemy infrastrukturalne o znaczeniu ponadregionalnym, a zwłaszcza międzynarodowym, są jednym z najważniejszych czynników determinujących

rozwój społeczno-gospodarczy regionów objętych analizą. Region mazowiecki regionalny wykazuje najsilniejsze powiązania drogowo-kolejowe (w tym także największą liczbę połączeń kolejowych) z regionem: warmińsko-mazurskim, podlaskim i lubelskim, z czego najważniejsze występują w podregionach: ciechanowskim, ostrołęckim i siedleckim. Brak bezpośrednich połączeń transportowych z regionem podkarpackim, sprawia, że powiązania z nim są zdecydowanie słabsze. Natomiast planowana modernizacja i budowa nowych elementów infrastrukturalnych, umożliwi silniejsze powiązanie południowej części regionu mazowieckiego regionalnego (podregion radomski) z podkarpackim, a także z lubelskim. Istotne znaczenie dla poprawy integralności obszaru analiz ma budowa transeuropejskiego korytarza transportowego Via Carpatia przez regiony: podlaski, mazowiecki regionalny, lubelski i podkarpacki. Przyczyni się on również do zdynamizowania rozwoju niedoinwestowanej tzw. Ściany Wschodniej, w tym regionu mazowieckiego regionalnego (w szczególności podregionu siedleckiego, przez który zaplanowano jego przebieg).

Systemy energetyczne w obszarze analiz oparte są na wspólnych źródłach i kierunkach dostaw energii elektrycznej i paliw, a także istniejących i budowanych powiązaniach sieciowych, w tym transgranicznych. Zapewniają one bezpieczeństwo energetyczne oraz wiążą region mazowiecki regionalny z Polską Wschodnią, z czego najważniejsze powiązania występują w podregionach: ostrołęckim, siedleckim i radomskim.

Wyniki przeprowadzonej analizy jednoznacznie wykazały, że region mazowiecki regionalny charakteryzuje się występowaniem podobnych problemów i wspólnych uwarunkowań rozwojowych z regionami Polski Wschodniej, które wpływają na sytuację społeczno-gospodarczą całego przedmiotowego obszaru. Włączenie regionu mazowieckiego regionalnego do programu operacyjnego dla Polski Wschodniej na perspektywę finansową po roku 2020 umożliwi wyrównywanie zapóźnień rozwojowych tej części województwa mazowieckiego, a także realizację kompleksowych działań na rzecz zwiększania integralności i zmniejszania dysproporcji rozwojowych w całej wschodniej części kraju.

Materiały źródłowe

Literatura

Jędrzejewski W., Nowak S., Stachura K., Skierczyński M., Mysłajek R. W., Niedziałkowski K., Jędrzejewska B., Wójcik J. M., Zalewska H., Pilot M., Górny M., Kurek R. T., Ślusarczyk R., 2011, *Projekt korytarzy ekologicznych łączących Europejską Sieć Natura 2000 w Polsce*, Zakład Badania Ssaków PAN, Białowieża.

Plit J., 2016, *Krajobrazy kulturowe Polski i ich przemiany*, Prace Geograficzne, 253, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.

Dokumenty i akty prawne

Krajowy Dziesięcioletni Plan Rozwoju Systemu Przesyłowego. Plan rozwoju OGP GAZ-SYSTEM S.A. w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na paliwa gazowe na lata 2020–2029, Warszawa, kwiecień 2019 r.

Plan rozwoju Polskich Sieci Elektroenergetycznych S.A. w zakresie zaspokojenia obecnego i przyszłego zapotrzebowania na energię elektryczną na lata 2021–2030, Konstancin-Jeziorna, 2020 r.

Plan rozwoju Polskiej Spółki Gazownictwa Sp. z o.o. na lata 2020–2024, Warszawa, marzec 2019 r.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego, MBPR, Warszawa 2018 r.

Program Budowy Dróg Krajowych na lata 2014–2023 (z perspektywą do 2025 r.).

Rozporządzenie Komisji (UE) 2016/2066 z dnia 21 listopada 2016 zmieniające załączniki do rozporządzenia (WE) nr 1059/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie ustalenia wspólnej klasyfikacji Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NUTS) (Dz. U. UE L 322 z 29.11.2016).

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1315/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej i uchylające decyzję nr 661/2010/UE (Dz. U. L 348 z 20.12.2013).

Rozporządzenie (WE) nr 1931/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 2006 r. ustanawiające przepisy dotyczące małego ruchu granicznego na zewnętrznych granicach lądowych państw członkowskich i zmieniające postanowienia Konwencji z Schengen (DZ.U.L 405/1 z 30.12.2006).

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030.

Strony internetowe

<https://biznesalert.pl/rosja-instytut-ekonomiczny-arabia-saudyjska-ropa-naftowa-import-energetyka/>

<https://cittaslowpolska.pl/index.php/pl/>

www.kurpiowszczyzna.info

<https://www.mazovia.pl/dla-mediow/informacje-prasowe/art,5021,mazowsze-w-polsce-wschodniej-stolica-i-70-gmin-poza-wsparciem-z-rpo-nowe-decyzje-rzadu.html>

<http://muzeumilza.pl/o-muzeum/>

<https://www.muzeum-radom.pl/o-muzeum/muzeum-wsi-radomskiej/929>

<http://www.muzeumsiedlce.art.pl/pl/site/1/strona.glowna.html>

<http://pgnig.pl/aktualnosci/-/news-list/id/pgnig-mniej-gazu-z-rosji-rosnie-import-lng/newsGroupId/10184?changeYear=2020¤tPage=1>

<https://portalpasazera.pl/>

<https://sarmatia.com.pl/brody-adamowo/>

<https://stn.uph.edu.pl/>

<http://www.tygielodolinybugu.pl/>

<https://www.wielkigoscinieclitewski.pl/>

Słownik pojęć i skrótów

AGC	– (ang. European Agreement on Main International Railway Lines) Umowa europejska o głównych międzynarodowych liniach kolejowych, podpisana w Genewie dnia 31 maja 1985r. Weszła w życie w stosunku do Polski w dniu 27 kwietnia 1989 r. W jej ramach wyznaczona została, wg kryterium Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ, sieć linii kolejowych znaczenia międzynarodowego.
AGTC	– (ang. European Agreement on Important International Combined Transport Lines and Related Installations) Umowa europejska o głównych międzynarodowych liniach kolejowych transportu kombinowanego i obiektach towarzyszących, podpisana w Genewie dnia 1 lutego 1991 r. W Polsce weszła w życie po zatwierdzeniu przez Radę Ministrów w dniu 14 stycznia 2002 r. w jej ramach wyznaczona została, wg kryteriów Europejskiej Komisji Gospodarczej ONZ, sieć linii kolejowych dla międzynarodowych przewozów kontenerowych transportem kolejowym oraz terminale kontenerowe, położone na sieci kolejowej.
BDL	– Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego
CMK	– Centralna Magistrala Kolejowa, nazwa potoczna linii kolejowej nr 4 Grodzisk Mazowiecki – Zawiercie
Drogi	– o klasach technicznych w rozumieniu Rozporządzenia Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dnia 2 marca 1999 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać drogi publiczne i ich usytuowanie (Dz. U. z 2016 r. poz. 124 z późn. zm.): A – autostrady S – drogi ekspresowe
Eurostat	– Urząd Statystyczny Unii Europejskiej odpowiedzialny za publikację statystyk i wskaźników, które umożliwiają porównywanie krajów, regionów i podregionów
GUS	– Główny Urząd Statystyczny
GWh	– jednostka energii, 1 gigawatogodzina = 1 000 000 000 watogodzin
MW	– jednostka mocy, 1 megawat = 1 000 000 watów
MBPR	– Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
NUTS	– Klasyfikacja Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych;
NUTS 2	– regiony statystyczne,
NUTS 3	– podregiony statystyczne
Obszar analiz	– obszar objęty niniejszym opracowaniem, obejmujący region mazowiecki regionalny oraz regiony Polski Wschodniej
OCHK	– obszar chronionego krajobrazu
OSO	– obszar specjalnej ochrony ptaków
OZE	– odnawialne źródła energii
PK	– park krajobrazowy
PKB	– Produkt Krajowy Brutto
PKD 2007	– Polska Klasyfikacja Działalności określona w <i>Rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 24.12.2007 r. w sprawie Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)</i>
PKP PLK S.A	– Polskie Koleje Państwowe Polskie Linie Kolejowe Spółka Akcyjna
Polska Wschodnia	– obszar objęty dotychczasowymi programami operacyjnymi dla Polski Wschodniej (<i>Programem Operacyjnym Rozwój Polski Wschodniej 2007–2013</i> i <i>Programem Operacyjnym Polska Wschodnia 2014–2020</i>)
PZPWM	– <i>Plan zagospodarowania przestrzennego województwa mazowieckiego</i>
REGON	– krajowy rejestr urzędowy podmiotów gospodarki narodowej, prowadzony w systemie informatycznym w postaci centralnej bazy danych
RZGW	– Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej
SOO	– specjalny obszar ochrony siedlisk

- TEN-T** – (ang. Trans-European Transport Network) Transeuropejska Sieć Transportowa ustalona w Rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1315/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej (Dz.U. L 348 z 20.12.2013)
- UE** – Unia Europejska
- WDB** – Wartość dodana brutto
- Wskaźnik obciążenia demograficznego** – odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem

Spis rycin

Ryc. 1. Obszar analiz na tle Polski.....	8
Ryc. 2. Produkt Krajowy Brutto na 1 mieszkańca w relacji do średniej UE w 2017 r.	9
Ryc. 3. Wartość dodana brutto według grup sekcji PKD w 2017 r.	9
Ryc. 4. Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem	10
Ryc. 5. Stopa bezrobocia rejestrowanego w latach 2014–2019	11
Ryc. 6. Stopa bezrobocia rejestrowanego w 2019 r.	11
Ryc. 7. Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności w 2019 r.	12
Ryc. 8. Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca w 2018 r.	13
Ryc. 9. Lekarze (personel pracujący ogółem) na 10 tys. ludności w 2018 r.	14
Ryc. 10. Odsetek dzieci w wieku 3–6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w 2018 r.	14
Ryc. 11. Udział ludności korzystającej z kanalizacji sieciowej w ogólnej liczbie ludności w 2018 r.	15
Ryc. 12. Udział ludności korzystającej z gazociągu w ogólnej liczbie ludności w 2018 r.	15
Ryc. 13. Powiązania przyrodnicze	17
Ryc. 14. Powiązania historyczno-kulturowe i turystyczne	19
Ryc. 15. Powiązania transportowe	22
Ryc. 16. Połączenia kolejowe	23
Ryc. 17. Powiązania energetyczne.....	25

Spis załączników

Załącznik 1. Zestawienie wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego wykorzystanych w opracowaniu wg regionów (NUTS 2).....	32
Załącznik 2. Zestawienie wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego wykorzystanych w opracowaniu wg podregionów (NUTS 3)	34

Załącznik 1. Zestawienie wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego wykorzystanych w opracowaniu wg regionów (NUTS 2)

Lp.	Region	PKB na 1 mieszkańca w odniesieniu do średniej UE w 2017 r.	PKB na 1 mieszkańca w odniesieniu do średniej krajowej w 2017 r.	WDB w sektorze usług w 2017 r.	Gęstość zaludnienia na 1 km ² w 2019 r.	Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji w 2018 r.	Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności w 2019 r.	Stopa bezrobocia rejestrowanego w 2019 r.	Udział pracujących w usługach w ogóle pracujących w 2018 r.	Podmioty wpisane do rejestru REGON w 2019 r.	Udział podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału zagranicznego w ogóle podmiotów gospodarczych w 2018 r.
		(%)	(zł)	(%)	(os/km ²)	(%)	(%)	(%)	(%)	(liczba)	(%)
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1.	Mazowiecki regionalny	59	44 203	48,5	79	17,3	21,1	8,9	46,4	879	0,20
2.	Lubelskie	48	35 712	65,7	84	18,6	22,3	7,4	45,8	879	0,27
3.	Podkarpackie	48	36 088	60,2	119	16,9	20,4	7,9	44,2	851	0,42
4.	Podlaskie	49	37 077	62,5	58	17,8	21,5	6,9	49,6	896	0,25
5.	Świętokrzyskie	49	36 970	60,9	105	19,7	23,7	7,9	46,4	944	0,19
6.	Warmińsko-Mazurskie	48	36 306	59,5	59	16,6	20,5	9,0	54,4	927	0,20

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie BDL i Eurostat

Lp.	Region	Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca – średnio w latach 2014–2018		Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca w 2018 r.		Przeciętne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej w 2019 r.		Lekarze (personel pracujący ogółem) na 10 tys. ludności w 2018 r.		Łóżka w szpitalach ogólnych na 10 tys. ludności w 2018 r.		Odsetek dzieci w wieku 3–6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym 2018 r.		Udział ludności korzystającej z instalacji wodociągowej w ogólnej liczbie ludności w 2018 r.		Udział ludności korzystającej z kanalizacji sieciowej w ogólnej liczbie ludności w 2018 r.		Udział ludności korzystającej z instalacji gazowej w ogólnej liczbie ludności w 2018 r.	
		(zł)	(zł)	(zł)	(zł)	(%)	(os)	(liczba)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)	(%)					
		11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.									
1.	Mazowiecki regionalny	3 543	44 012	90,5	40,3	40,22	83,9	89,4	51,6	31,1									
2.	Lubelskie	2 159	28 855	88,1	60,2	51,89	87,0	87,1	53,0	41,1									
3.	Podkarpackie	2 931	36 512	84,7	45,7	46,66	87,7	81,0	70,4	72,4									
4.	Podlaskie	2 545	33 112	88,3	51,8	49,83	88,5	90,7	64,5	28,5									
5.	Świętokrzyskie	2 044	32 605	86,7	53,0	46,08	86,3	91,4	59,0	37,1									
6.	Warmińsko-Mazurskie	2 598	30 734	83,4	37,2	44,86	81,7	94,9	74,4	42,3									

Załącznik 2. Zestawienie wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego wykorzystanych w opracowaniu wg podregionów (NUTS 3)

Lp.	Region	Podregion	PKB na 1 mieszkańca w odniesieniu do średniej UE w 2017 r.	PKB na 1 mieszkańca w odniesieniu do średniej krajowej w 2017 r.	WDB w sektorze usług w 2017 r.	Gęstość zaludnienia na 1 km ² w 2019 r.	Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji w 2019 r.	Udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności w 2019 r.	Stopa bezrobocia rejestrowanego w 2019 r.	Udział pracujących w usługach w ogóle pracujących w 2018 r.	Podmioty wpisane do rejestru REGON w 2019 r.
			(%)	(zł)	(%)	(os/km ²)	(%)	(%)	(%)	(%)	(liczba)
			1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1.	Mazowiecki regionalny	Ciechanowski	52	38 883	47,6	65	16,9	20,7	9,4	43,8	799
2.	Mazowiecki regionalny	Ostrołęcki	51	38 413	52,0	59	16,2	19,8	8,3	43,4	857
3.	Mazowiecki regionalny	Radomski	48	35 670	55,2	106	17,7	21,6	13,0	47,1	913
4.	Mazowiecki regionalny	Płocki	103	77 615	34,6	98	18,1	21,9	9,1	52,9	842
5.	Mazowiecki regionalny	Siedlecki	53	39 645	52,2	69	17,3	20,8	5,5	43,1	827
6.	Mazowiecki regionalny	Żyrardowski	60	44 922	57,3	102	17,7	21,6	4,7	49,5	1 062
7.	Lubelskie	Bialski	41	30 879	67,9	50	17,4	21,1	9,1	44,5	766
8.	Lubelskie	Chelmsko-Zamojski	37	27 693	66,3	67	19,0	22,8	8,9	37,2	785
9.	Lubelskie	Lubelski	63	47 552	68,0	169	18,5	22,3	6,0	59,3	1 067
10.	Lubelskie	Puławski	42	31 766	58,3	85	19,0	22,6	6,9	36,0	791
11.	Podkarpackie	Krośnieński	40	30 133	60,9	87	17,4	21,0	8,3	40,0	828
12.	Podkarpackie	Przemyski	36	26 948	68,1	91	17,1	20,7	10,5	42,1	750
13.	Podkarpackie	Rzeszowski	60	44 811	64,8	182	16,2	19,4	7,4	52,5	980
14.	Podkarpackie	Tarnobrzeski	50	37 572	50,7	137	17,2	20,8	6,6	39,1	799
15.	Podlaskie	Białostocki	56	42 294	70,2	100	17,6	21,4	6,6	62,6	1 061
16.	Podlaskie	Łomżyński	45	33 861	54,0	45	18,7	22,4	6,9	37,8	766
17.	Podlaskie	Suwalski	43	32 009	56,3	43	16,9	20,4	7,7	42,1	772
18.	Świętokrzyskie	Kielecki	54	40 488	63,5	151	19,7	23,8	8,5	55,1	1 050
19.	Świętokrzyskie	Sandomiersko-Jędrzejowski	42	31 383	55,6	71	19,7	23,5	7,0	33,8	775
20.	Warmińsko-Mazurskie	Elbląski	47	35 088	55,2	70	16,6	20,5	9,2	48,8	858
21.	Warmińsko-Mazurskie	Elcki	40	29 751	58,1	45	16,0	19,8	10,9	50,6	873
22.	Warmińsko-Mazurskie	Olsztyński	54	40 436	63,3	59	16,9	20,9	8,1	60,3	1 012

Źródło: opracowanie MBPR na podstawie BDL i Eurostat

Lp.	Region	Podregion	Udział podmiotów gospodarczych z udziałem kapitału zagranicznego w ogóle podmiotów gospodarczych w 2018 r.	Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca – średnio w latach 2014–2018	Wartość brutto środków trwałych w przedsiębiorstwach na 1 mieszkańca w 2018 r.	Przeciętne wynagrodzenie brutto w relacji do średniej krajowej w 2019 r.	Lekarze (personel pracujący ogółem) na 10 tys. ludności w 2018 r.	Odsetek dzieci w wieku 3–6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym 2018 r.	Udział ludności korzystającej z instalacji wodociągowej w ogólnej liczbie ludności w 2018 r.	Udział ludności korzystającej z kanalizacji sieciowej w ogólnej liczbie ludności w 2018 r.	Udział ludności korzystającej z instalacji gazowej w ogólnej liczbie ludności w 2018 r.
			(%)	(zł)	(zł)	(%)	(liczba)	(%)	(%)	(%)	(%)
			10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.
1.	Mazowiecki regionalny	Ciechanowski	0,25	2 335	26 156	85,2	32,3	78,8	92,4	44,6	28,3
2.	Mazowiecki regionalny	Ostrolęcki	0,08	2 689	39 501	85,8	32,6	81,0	87,6	47,4	22,2
3.	Mazowiecki regionalny	Radomski	0,22	3 523	37 586	87,7	44,1	82,8	89,1	57,4	41,0
4.	Mazowiecki regionalny	Płocki	0,12	6 115	97 049	104,9	50,8	83,5	92,4	56,6	26,9
5.	Mazowiecki regionalny	Siedlecki	0,20	2 813	25 641	85,3	42,3	88,5	89,1	50,3	28,9
6.	Mazowiecki regionalny	Żyrardowski	0,30	4 339	51 895	94,6	36,7	90,0	85,8	49,4	33,3
7.	Lubelskie	Bialski	0,34	1 364	15 978	78,5	34,5	84,1	84,4	50,3	11,7
8.	Lubelskie	Chelmsko-Zamojski	0,16	1 127	20 427	80,2	32,0	82,7	81,7	47,1	31,5
9.	Lubelskie	Lubelski	0,38	3 337	42 170	95,9	109,0	92,0	91,9	65,2	61,1
10.	Lubelskie	Puławski	0,13	2 277	28 146	81,9	40,5	86,4	88,9	44,2	42,4
11.	Podkarpackie	Krośniński	0,14	1 758	35 175	79,4	41,1	83,1	55,3	66,9	77,8
12.	Podkarpackie	Przemyski	0,87	1 607	16 681	78,2	33,1	84,0	86,5	75,4	62,6
13.	Podkarpackie	Rzeszowski	0,50	3 760	38 980	90,0	69,1	92,5	86,5	72,7	74,5
14.	Podkarpackie	Tarnobrzeski	0,29	3 844	47 568	84,6	32,9	88,1	91,8	67,5	72,4
15.	Podlaskie	Białostocki	0,34	2 309	35 407	88,6	80,1	95,0	92,8	79,0	57,8
16.	Podlaskie	Łomżyński	0,09	2 621	31 188	89,6	26,4	82,9	90,5	49,5	6,4
17.	Podlaskie	Suwalski	0,26	2 875	31 587	85,4	35,3	83,6	87,1	59,3	5,4
18.	Świętokrzyskie	Kielecki	0,17	2 226	37 124	87,3	66,2	88,3	94,8	68,6	46,9
19.	Świętokrzyskie	Sandomiersko-Jędrzejowski	0,22	1 755	25 412	85,3	31,9	82,9	86,0	43,8	21,7
20.	Warmińsko-Mazurskie	Elbląski	0,20	2 463	27 252	79,3	32,1	81,1	95,4	72,4	39,1
21.	Warmińsko-Mazurskie	Elcki	0,14	1 866	21 417	78,7	27,4	76,9	92,5	74,0	37,7
22.	Warmińsko-Mazurskie	Olsztyński	0,21	3 056	38 105	88,1	46,1	84,6	95,5	76,3	47,3

